

**НАЦИОНАЛНА СПОРТНА АКАДЕМИЯ
„ВАСИЛ ЛЕВСКИ“**

**КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И
СОЦИОЛОГИЯ“**

ВИКТОРИЯ ДОНЕВА

**ГРУПОВА СПЛОТЕНОСТ, ЕФЕКТИВНОСТ И
УДОВЛЕТВОРЕНОСТ В ОТБОРНИТЕ
СПОРТОВЕ**

А В Т О Р Е Ф Е Р Е А Т

София, 2023 г.

НАЦИОНАЛНА СПОРТНА АКАДЕМИЯ
„ВАСИЛ ЛЕВСКИ“

КАТЕДРА „ПСИХОЛОГИЯ, ПЕДАГОГИКА И СОЦИОЛОГИЯ“

ВИКТОРИЯ ДОНЕВА

**ГРУПОВА СПЛОТЕНОСТ, ЕФЕКТИВНОСТ И
УДОВЛЕТВОРЕНОСТ В ОТБОРНИТЕ СПОРТОВЕ**

А В Т О Р Е Ф Е Р Е А Т

за присъждане на образователната и научна степен „Доктор”,
докторска програма „Спортна психология”, професионално направление
7.6. Спорт

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:

Проф. д-р Галина Домусчиева-Роглева

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Проф. д-р Татяна Янчева

Проф. д-р Лъчезар Димитров

София, 2023 г.

Дисертационният труд на тема „Групова сплотеност, ефективност и удовлетвореност в отборните спортове“ е обсъден, апробиран и насочен за защита от разширен научен колегиум на катедра „Психология, педагогика и социология“ към НСА „Васил Левски“, гр. София на 31.10.2023 г.

Обем: 243 стр.

Литература: 222 източника – 49 на кирилица, 173 на латиница

Таблицы: 61

Фигури: 55

Приложение: 11 стр.

Номерацията на таблиците и фигурите в Автореферата съвпада с номерацията в дисертационния труд.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 17.01.2023 г. от 15:00 ч. в зала А3 на НСА „Васил Левски“ – София, Студентски град.

Научно жури за процедурата по публична защита

Вътрешни членове:

1. проф. дн Татяна Станчева Янчева, ПН 3.2. Психология
 2. доц. д-р Евелина Андреева Савчева, ПН 7.6. Спорт
- Резервен член: Проф. д-р Михаил Живков Георгиев, ПН 7.6. Спорт

Външни членове

1. проф. д-р Лъчезар Василев Димитров, ПН 7.6. Спорт
 2. проф. дн Снежана Евлогиева Илиева, ПН 3.2. Психология
 3. проф. д-р Юлия Георгиева Мутафова-Заберска, ПН, 7.6. Спорт
- Резервен член: проф. дн Димитър Танев Кайков, ПН 7.6. Спорт

Материалите по защитата са публикувани на интернет страницата на НСА „Васил Левски“, на адрес www.nsa.bg и се намират в библиотеката на НСА.

УВОД

Изследванията на груповите характеристики и мотивационни детерминанти в областта на спорта нарастват многократно, защото те се разглеждат като основна предпоставка за постигане на успех в отборните спортове.

От практическа гледна точка, колкото по-високо е нивото на даден спорт, колкото по-високи са спортните постижения, толкова по-сложни са проблемите, пред които се изправят състезателите и треньорите в спортната подготовка и състезателна реализация (Янчева, 2020).

Отборният спорт оказва съществено влияние както върху мотивацията, така и върху взаимоотношенията между отделните членове на отбора, груповата сплотеност и колективна ефективност. Успехът е резултат на вложените усилия на целия отбор. От другата страна, треньорът е този, който има най-голямото влияние върху действията, поведението, целите на отбора.

Предишни български изследвания подчертават значението на редица психологически променливи свързани с развитието, управлението и мотивацията в спорта (Янчева, 2007; Янчева, Искров, 2011; Янчева и колектив, 2012; Йорданов, 2012; Искров, 2016; Проданов, 2020; Мицова, 2020 а; Домусчиева-Роглева, 2023 а).

Като бивша национална състезателка по футбол, с богат практически опит, с участия в над десет международни квалификационни турнири в УЕФА - шампионска лига (Македония, Словения и България) и лицензиран треньор по футбол (UEFFA C и UEFFA B вратарски лиценз) смятам, че ролята на треньора е основна предпоставка за успешна и ефективна реализация при спортисти, практикуващи отборни спортове.

Настоящият дисертационен труд разглежда някои психологически променливи, значими за спортните игри: целева ориентация, мотивационен климат, дългосрочна мотивация, лидерски стил, колективна ефективност, групов сплотеност и влиянието им върху удовлетвореността от заниманията със спорт при спортисти, практикуващи отборни спортове.

ПЪРВАТА ГЛАВА включва теоретичен анализ на изследването и е разделена в три параграфа, разглеждащи основни страни от проучваната проблематика.

В първия параграф на теоретичния анализ се разглеждат социално-психологическите аспекти на спорния отбор - психологическа характеристика на отборните спортове, лидерски стил, групов сплотеност и колективна ефективност.

1.1. Психологическа характеристика на отборните спортове

Съвременният спорт се разглежда като колективна по своя характер дейност. Спортният отбор е необходимо да притежава четири ключови характеристики:

- *колективно чувство за идентичност*: „ние“, а не „аз“;
- *характерни роли*: всички членове на отбора са наясно с ролята си;
- *структурирани режим за комуникация*;
- *норми*: социални правила, които насочват членовете какво да правят и какво да не правят (Weinberg & Gould, 2019).

„Спортните групи (отбори) са специфичен тип малки социални групи (от двама до 40 души). Те обединяват хора, които си взаимодействат за съвместно изпълнение на предварително набелязани общи цели. Основните особености, които характеризират спортния отбор като малка социална група са взаимозависимостта между членовете на отбора, тяхната съвместна дейност и стремежът за постигане на общите цели“ (Герон, Мутафова-Заберска, 2021, стр. 305).

Според Т. Янчева (2020) в отборните спортове е налице една обективно усложнена ситуация, породена от необходимостта от съгласуване на действията, координиране на усилията и адаптиране на индивидуалното поведение към изискваната, произтичаща от общата цел и колективния резултат; присъствието на другите, на съотборниците създава по голяма сигурност, усещане и подкрепа, взаимно поемане и разпределяне на отговорността (Янчева, 2020).

От практическа гледна точка, психологическото осигуряване често се пренебрегва от страна на треньорите, смятайки, че успехът е резултат на физическите способности, технически и тактически умения на спортистите. Често се случва в състава на елитните отбори да има индивидуалисти които искат да се представят блестящо и разчитат само върху индивидуалните си способности, а не върху способностите на целият отбор. Тези спортисти са с висока компетентност и се фокусирани единствено върху резултатите. От другата страна треньорите често търсят победа на всяка цена и разчитат на индивидуалните изпълнители, прилагайки несправедливо признание, създават разделение на групи в големите отбори, което води до ниски нива на сплотеност, ефективност и създаване на конфликтни ситуации.

Работата в отбори е сложен процес и изисква усилия, постоянство, поддържане на мотивация, работа в екип, подкрепа, управление на конфликтни ситуации, справяне със стрес и тревожността по време на състезания. Особено внимание се обръща на лидерския стил, груповата сплотеност, колективната ефективност като важни променливи за всички спортисти и треньори участващи отборни спортове.

1.2. Лидерски стил в спорта

Лидерството е процес, при който дадено лице влияе на група хора за постигане на обща цел. Стилът на треньорското ръководство се определя от специфичните начини и средства, чрез които треньорът управлява отбора.

В социалната и спортната психология срещаме голям брой определения, свързани с лидерството. Според М. Chemeres „лидерството е процес на социално влияние, при което един човек може да спечели помощта и подкрепата на другите при изпълнението на обща задача“ (Chemeres, 1997, pp. 76, 77).

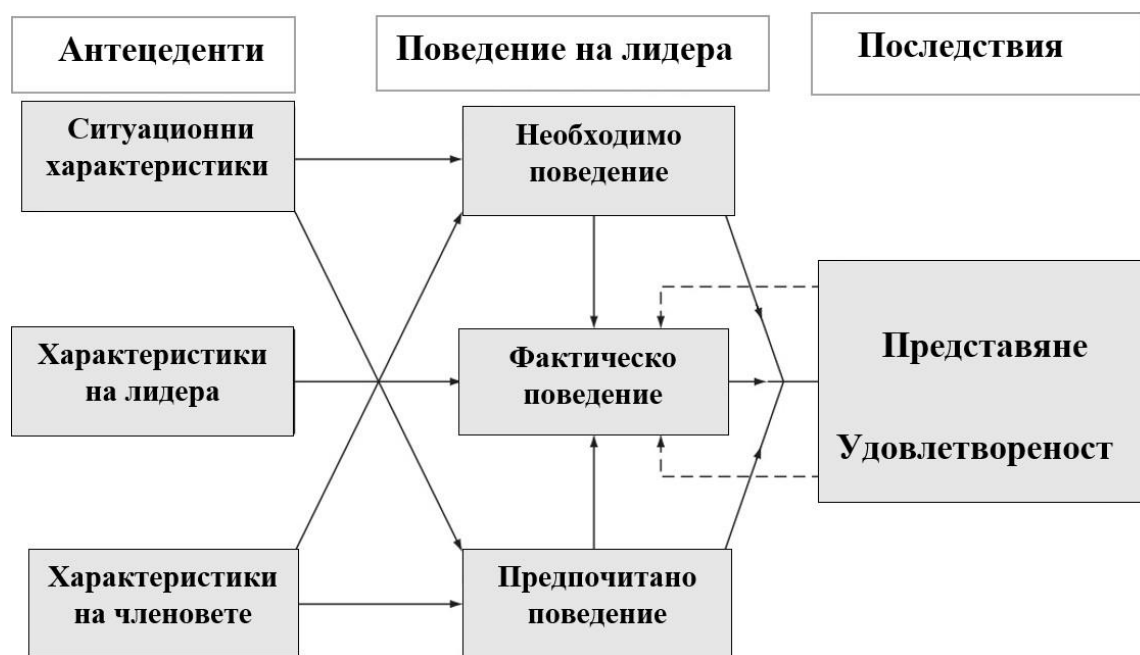
Р. Chelladurai и Н. Riemer (1998) предлагат многомерен модел на лидерството в спорта, основавайки се на основните схващания за лидерството в различни социални сфери. Според модела удовлетвореността на спортистите и ефективността на отбора са функция от комбинираното въздействие на необходимото, предпочетеното и фактическото поведение на лидера.

Необходимото поведение на лидера включва очакваните и ситуативно определените особености – параметри на организацията, окръжаващата я среда, нормативни решения, възраст, пол и др.

Предпочитаното поведение на лидера е определено от характеристиките на членовете на отбора и ситуативните променливи.

Фактическото поведение е функция от характеристиките на лидера, очакваното поведение, необходимото поведение, предпочитаното поведение, ефективността на групата и степента на удовлетвореност.

Според Chelladurai добрият лидер в спорта е нужно да развива своите лидерски качества, като разширява техническите, познавателните и емоционалните си умения в зависимост от вида спорт (Chelladurai, 2007).

Фигура 1. Многомерен модел на лидерския стил в спорта (Сох, 2012, р 383) по фигура на (Chelladurai, 1993).

Ако лидерът е длъжен да се държи по определен начин (необходимо поведение) в определена среда и го прави (фактическо поведение) и ако това поведение е предпочитано от групата (предпочитано поведение), тогава има голяма вероятност групата да бъде удовлетворена от лидера и начина му на ръководство, което води до по-високо ниво на изпълнение (Chelladurai, 2007).

Ефективното лидерство е значим фактор за постигане на:

удовлетворение - съвместимостта между треньора и спортиста при вземането на решение, подкрепата на треньора, възнаграждението и демократичните решения обикновено се свързват с по-голямо удовлетворение на спортистите. Спортистите, практикуващи отборни спортове, отдават по-голямо значение на позитивното треньорско поведение, в сравнение с занимаващите се с индивидуални спортове;

сплотеност – тренинзите с високо ниво на компетентност, демократично поведение, социална подкрепа, положителни отзиви и ниско автократично поведение имат отбори с по-голяма сплотеност;

представяне – губещите отбори се нуждаят от повече социална подкрепа от своите лидери (тренинзи), за да поддържат мотивацията си (Домусчиева-Роглева, 2023 б).

1.3. Групова сплотеност (кохезия)

Груповата сплотеност (кохезия) е един от най-важните фактори в изследването на груповата динамика на малките групи и в исторически план е един от най-изследваните конструкти на групово ниво. В спортен контекст се разглежда влиянието ѝ върху спортното представяне, особено в отборните спортове.

Сплотеността се определя като „динамичен процес, който се отразява на тенденцията на групата да се държи заедно и да остане обединена при преследването на своите инструментални цели и удовлетворява емоционалните нужди на своите членове“ (Carron et al., 1998, p. 213). Това определение подчертава идеята, че сплотеността е многоизмерна (много фактори са свързани с това защо една група се държи заедно), динамична (сплотеността в група може да се промени с времето), инструментална (групите са създадени с цел) и емоционална (социалните взаимодействия на членовете предизвикват чувства сред членовете на групата).

Груповата сплотеност се определя от два независими компонента – към задачата (делова сплотеност) и социална (емоционална сплотеност).

Сплотеността към задачата (делова) отразява степента, в която членовете на групата работят заедно за постигане на общи цели и задачи. В спорта обща цел и задача е победата над съперника, което отчасти зависи от координираните усилия на отбора или работата в екип.

Социалната сплотеност (емоционална) отразява междуличностното привличане сред членовете на групата. Например до степента в която членовете на отбора се харесват един друг и се наслаждават на групата си.

За груповата сплотеност особен интерес представляват факторите, които определят нейната същност. А. Carron (1982) разработва модел за груповата сплотеност и очертава пет основни фактора, влияещи върху развитието на сплотеността в спортни дейности като: фактори на околната среда, лични фактори, лидерски фактори, екипни фактори и спортни резултати.

Факторите на околната среда, които могат да повлияят на отборите се отнасят до: *околната среда* (географски, фактори, възможността за игра срещу други отбори), *социалното обкръжение* (натиск от тренинзи, родители, съотборници) и *конкуренция/междугрупови конфликти* (напрежение, враждебност в отборите).

Личностните фактори се отнасят до индивидуалните характеристики на спортистите, които допринасят с техните усилия за отборния успех. Тук влизат отделни характеристики (напр. пол, социален произход), психическа съвместимост, типологични особености, темперамент.

Лидерските фактори включват лидерския стил, взаимоотношенията в отбора, и поведението на състезателите, които проявяват в отбора. Множествено проучвания в областта

на спорта показват, че лидерският стил на треньора е един от основните фактори, които влияят върху сплотеността на отбора.

Екипните фактори се отнасят до характеристиките на групата, които действат в отбора, като: групови норми, желание за групов успех, групови роли, колективна ефективност, отборна стабилност и т.н.

Резултатите възникват както на отборно, така и на индивидуално ниво. На *отборно ниво* резултатите се разглеждат по отношение на стабилността на отбора (дали отборът е сплотен, особено по време на трудности), както и абсолютна и относителна ефективност. На *индивидуално ниво* резултатите се разглеждат от гледна точка на поведенческите последици (например колко усилия са положени за съвместна работа), удовлетвореността, относителната и абсолютна ефективност (Weinberg & Gould, 2019).

1.4. Колективна ефективност

Социално-когнитивната теория предоставя рамка за разбиране на това как хората формират вярвания относно способността си да изпълняват успешно задачите. Тези вярвания формират възприеманата от човека лична ефективност към изпълнението на задачата (Bandura, 1982, 1997). Аз-ефективността е конструкт на индивидуално ниво. Bandura, дефинира Аз-ефективността като „вярванията в собствените способности за организиране и изпълняване на действията необходими за постигане на дадена цел“ (Bandura, 1997, стр. 3).

A. Bandura (1997) разширява тази концепция на групово ниво, предполагайки, че хората не живеят в социална изолация и често работят заедно за постигане на колективни цели. Това е особено важно в спорта, където състезателите често се състезават един срещу друг в отбори. При такива обстоятелства спортистите, естествено съпреживяват чувствата на съотборниците си и отразяват и поддържат вярвания относно способността на отбора да постигне целите си. Това означава, че членовете на групата имат възприятия относно колективна ефективност на групово ниво.

Колективната ефективност се определя като „вярата на групата в техните съвместни способности да организират и изпълняват действия, необходими за постигане на дадена цел“ (Bandura, 1997, стр. 477).

Колективната ефективност се фокусира единствено върху способностите на отбора. Тя не се определя от това колко уверен е един спортист в себе си или в друг член на отбора, а по-скоро от доверието на всеки член в цялата група (Elms et al., 2023). Тя помага за насочване на усилията на групата за изпълнение на конкретна задача (Rapp et al., 2021).

Колективната ефективност е една от най-важните променливи, свързани със спортното представяне и успеха в отбора. Многочислени проучвания установяват положителна връзка между колективната ефективност и множество други фактори: представянето (Stajkovic et al., 2009; Elms, et al., 2023) удовлетвореността (Luu & Narayan, 2017), груповата сплотеност (Heuzé et al., 2006 a), лидерския стил (Høigaard, et al., 2015; Leo, et al., 2022), целевата ориентация към задачата (Blecharz, et al., 2014; Junior, et al., 2019) мотивационния климат, ориентиран към майсторството (Heuzé, et al., 2006 b; Kao & Watson, 2014; Çepikur & Eren 2017), връзката треньор-спортист (Николић & Чабаркапа, 2010) и др.

Предполага се, че отборите с по-високи нива на колективна ефективност се представят по-добре от отборите с по-ниски нива на колективна ефективност. От друга страна ниските нива на колективна ефективност може да доведат до по-високи нива на тревожност, безпокойство, ниска увереност и провал по време на състезание.

Във втория параграф на теоретичния анализ са представени изследвания, свързани с мотивацията в отборните спортове. Разглеждат се основните теоретични подходи по отношение на целевата ориентация, мотивационния климат и дългосрочната мотивация.

2.1. Мотивация в отборните спортове

Изследванията на мотивацията в областта на спорта са особено актуални, защото тя се разглежда като основна предпоставка за постигане на успех. Значителен брой проучвания в сферата на спортната психология се опитват да обяснят въздействието на различни мотивационни нагласи върху спортното представяне.

Мотивацията е вътрешен процес, който активира, насочва, поддържа и регулира ръководенето от съответната цел поведение (Домусчиева-Роглева, 2023 а).

Мотивацията е фактор, от който зависи ефективността на спортните дейности и нивото на постиженията на спортистите (Rogaleva et al., 2018).

Спортната кариера при отборните спортове се характеризира със специфични компоненти:

- продължителността на спортната кариера, която може да продължи до 35 години;
- специфични условия на състезанието в зависимост от сезона (зима и лято); напр. ръгбито, хокей на трева, футбол, бейзбол са спортове които изискват адаптация на спортиста към специфичните условия;
- сравнително по-късен период на навлизане в професионалното ниво, в сравнение с други спортове (напр. гимнастика);
- предимно колективен характер на представяне в състезания.

В този контекст, поддържането на адекватна спортна мотивация е голямо предизвикателство за треньорите и спортистите. Успехът в индивидуалните спортове зависи от спортиста и треньора, докато в отборните спортове успехът е резултат от усилията на целия отбор. От друга страна треньорите носят крайната отговорност относно мотивационните аспекти на отбора, както и за представянето на спортистите. Следователно техните решения, действия и поведение играят важна роля и влияят на всеки спортист и на целия отбор. Начинът, по който треньорите изграждат социалната среда, дават инструкции и насоки по време на тренировъчно-състезателния процес и поставят цели, влияят върху мотивацията на отбора и възприятията за успех.

2.2. Целева ориентация към постижения

В областта на спортната психология свързаните със спорта целеви ориентации на спортистите са свързани с широк набор от поведения, познания и нагласи, свързани със спортните постижения. Предполага се, че тя е ключов фактор за високи спортни постижения в отборните спортове.

В рамките на теорията, се различават две основни целеви перспективи - ориентация към задачата и ориентация към егото. Комбинацията между двете целеви перспективи оформя целевата ориентация (Nicholls, 1989). Личните цели влияят върху начина, по който хората получават усещане за успех в ситуации, свързани с постиженията в спорта.

Целевата ориентация към задачата (task orientation) се определя като резултат от усъвършенстване на спортните умения, самоусъвършенстване, сътрудничеството в отбора. По-добрият съперник изгражда по-добри способности за усъвършенстване. Приема се, че целевата ориентация към задачата води до положително и адаптивно поведение, насочено към постиженията. Състезателите с висока целева ориентация към задачата са постоянни и упорити, готови да изпробват нови и вълнуващи задачи да дадат всичко от себе си за максималната личностна изява. Този вид ориентация е свързана с по-високи нива на удоволствие, по-големи усилия и вътрешен интерес към физическата активност.

Целевата ориентация към егото (ego orientation) се определя от сравняването на собствените способности с тези на другите. Състезателите търсят победа на всяка цена, демонстрират агресивно поведение на спортното игрище и извън него. Акцентът се поставя върху представянето, а не върху развитието. Липсата на продължителни спортни успехи води до прекратяване на състезателната дейност, което се изразява в тенденцията много млади спортисти да пренасочат спортната дейност към други области. Тя се свързва с по-слабо ниво на увереност преди състезанието, като и по-висока тревожност и безпокойство по време на състезания.

Предишни изследвания са установили последователни връзки между целевите ориентации и различни психологически променливи. По-точно, целевата ориентация към егото е положително свързана с одобрението за умишлено нараняване на противника (Duda et al., 1991), притеснения от грешки (Роглева-Домусчиева, 2023 а), неспортменско поведение (Kavussanu and Roberts, 2001), измама (Ring and Kavussanu, 2018), по-висока състезателна тревожност (Tomczak, et al., 2022), антисоциално поведение към съотборници и противници (Boardley and Kavussan, 2010), нежелано поведение напр. допинг и агресия (Lochbaum, et al., 2016), страх от провал (Gómez-López, et al., 2019),

Ориентацията към задачата се свързва с високи спортни постижения (Perera, 2020), групова сплотеност (Grgantov, et al., 2012), колективна ефективност (Junior, et al., 2019), ментална издръжливост (Alvarez et al., 2017), организираност (Роглева-Домусчиева, 2023 а), вярвания относно причините за успеха (Duda and Nicholls 1992), ценностите, отговорността, почтеността и честността (Berengüí, et al., 2022), удовлетвореност (Мицова, 2020 а).

2.3. Мотивационен климат

Социалната среда и индивидуалните променливи влияят върху начина, по който хората мислят, чувстват и се държат. Мотивационният климат е свързан със субективната оценка на факторите от средата: нивото на състезанието, неговата субективна значимост за спортиста, изискванията и очакванията на треньора, ръководството на клуба и значимите други – близки, приятели, публика, широката общественост.

Разграничават се два типа възприет мотивационен климат – ориентиран към майсторство и ориентиран към изпълнение (Ames, 1992 г; Duda, Balaguer, 2007; Ruiz et al., 2019; Castillo-Jiménez et al., 2022).

При **възприетия мотивационен климат, ориентиран към майсторство** (mastery – oriented climate) високо се ценят усвояването и усъвършенстването на навиците и уменията, общественото признание за вложените усилия, груповите цели и интереси. Грешките са част от процеса на учене и усъвършенстване.

Възприетият мотивационен климат, ориентиран към представяне (performance motivational climate) извежда на преден план сравнението на индивидуалните способности със способностите на другите – както противници, така и съотборници. Ценят се висококвалифицираните състезатели в отбора. Усилията, инструкциите на треньора са насочени към тях. С тях се свързват успехът или неуспехът, допуснатите грешки се наказват.

2.4. Дългосрочна мотивация

Научните изследвания, в областта на дългосрочната мотивация в спортната психология са сравнително малко на брой. Повечето проучвания са в областта на академичната мотивация.

Управлението и поддържането на адекватна мотивация по време на подготовка е един от големите проблеми на спортната психология. Преобладаващата част от треньорите свързват проблемите на мотивацията главно със състезанието. Практиката обаче показва, че голямата част от трудностите са свързани с управлението и поддържането на мотивацията и дългосрочните цели по време на подготовка и цялостната спортно състезателна дейност. От качеството и ефективността на този процес до голяма степен се определя продължителността на спортната кариера и състезателната реализация на спортиста (Янчева, 2007).

Треньорите обикновено си поставят цели ориентирани към резултатите и дългосрочни цели като спечелване на тяхната лига първенство, а спортистите си поставят дългосрочни цели като спечелване на медал на олимпиада. Тези дългосрочни цели са много важни за успеха, тъй като осигуряват на треньорите и спортистите посока и понякога могат да действат като мечтани цели.

Третият параграф на теоретичния анализ анализира удовлетвореността от заниманията със спорт.

3. УДОВЛЕТВОРЕНОСТ ОТ ЗАНИМАНИЯТА СЪС СПОРТ

Удовлетвореността се разглежда като важен аспект на мотивацията за заниманията със спорт (Tiggemann, Williamson, 2000; Ryan, Deci, 2007; Burns et al., 2021; Domuschieva-Rogleva, 2020). Тя е положително афективно състояние, което е резултат от когнитивна оценка, че полученото или преживяното отговаря или надхвърля определени лични стандарти. Удовлетвореността може да се разглежда на различни нива от по-обща (напр. удовлетворение от живота) до по-специфични области (напр. удовлетворение на спортиста, което може да включва удовлетворение от формата на тялото, удовлетвореност на треньора и лидера до специфични аспекти (напр. постигане на определени цели и вземане на стратегически решения) (Baker, et al., 2003; Drakou, 2006).

Удовлетвореността на спортиста се разглежда като качество на живот или отношение към организацията и управлението на отбора. Тя е необходимо условие за участие в спорта и успешна и дълга кариера. Липсата на удовлетвореност може да доведе до пренасочване на спортиста към други области на дейност, съдържащи потенциални условия за успех и удовлетвореност (Riemer, Chelladurai, 1998; Adie, et al., 2021).

Удовлетворението от заниманието с даден спорт е тясно свързано със субективната оценка на спортиста за ползите от това занимание, които са свързани с няколко основни области: себепознание, житейски опит, физическо и психическо здраве, обществено признание и социални контакти, удовлетворение и вътрешна хармония, лично усъвършенстване (Илиева, 1989, 2006; Найденова, Илиева, 2010).

Р. Chelladurai и Н. Riemer (1998) определят удовлетвореността на спортиста като „положително афективно състояние резултат от комплексна оценка на структурите, процесите и резултатите, свързани с спортното преживяване.“ (Chelladurai & Riemer, 1998, p. 135).

Удовлетвореността в спорта се изучава по отношение на компонентите на нейната структура и респективно на детерминиращите ги фактори. Особено внимание се обръща на лидерския стил на треньора, на условията за подготовка и участие в състезание, на постигнатите успехи в спорта. Тя е резултативна на целите, които си поставят спортистите и реално постигнатите резултати. Нивото на удовлетвореност на спортиста отразява и отношението му към спортния отбор. Освен това тя е свързана с физическите, психологическите, екологичните аспекти на спортната дейност.

ВТОРАТА ГЛАВА включва хипотезите, целта, задачите, обекта, предмета, методите и организацията на изследването.

Направеният теоретичен анализ ни дава основание да изведем следната работна **хипотеза**: допускаме, че целевата ориентация, мотивационният климат, дългосрочната мотивация, лидерският стил, груповата сплотеност и колективната ефективност влияят върху удовлетвореността от заниманията със спорт при спортисти, практикуващи отборни спортове.

Частните хипотези в дисертационния труд са свързани със следните допускания:

1.1. Допускаме, че съществуват различия при изследваните психологически променливи в зависимост от факторите пол, възраст, вид спорт, спортен стаж, участие в различни по ранг състезания и класиране.

1.2. Допускаме, че съществуват взаимовръзки между изследваните психологически показатели (целева ориентация, мотивационен климат, дългосрочна мотивация, лидерски стил, колективна ефективност, групова сплотеност и удовлетвореност). Предполагаме, че ориентацията към задачата, мотивационният климат, ориентиран към майсторство, дългосрочната мотивация, лидерският стил, колективната ефективност и групова сплотеност, се свързват положително с удовлетвореността от спортната дейност.

1.3. Допускаме, че авторитарният лидерски стил, мотивационният климат, ориентиран към представянето, целевата ориентация към егото, намаляват удовлетвореността от спортната дейност.

1.4. Допускаме, че мотивационният климат, ориентиран към майсторство, целевата ориентация към задачата, дългосрочната мотивация, лидерският стил на треньора, колективната ефективност и груповата сплотеност повишават удовлетвореността от заниманията със спорт при състезателите, практикуващи отборни спортове.

2. Цел на изследването

Целта на настоящото изследване е да се разкрият взаимовръзките и взаимозависимостите между целевата ориентация, мотивационният климат, дългосрочната мотивация, лидерският стил, груповата сплотеност, колективната ефективност и удовлетвореността от спортна дейност при изследваните състезатели, диференцирани по пол, възраст, вид практикуван спорт, спортен стаж, класиране и участие в различен ранг състезания.

3. Задачи на изследването

За постигане на поставената цел и проверка на издигнатите хипотези, емпиричното изследване е ориентирано към решаването на следните основни задачи:

3.1. Да се разкрият специфичните особености в проявите на целевата ориентация, мотивационния климат, дългосрочната мотивация, лидерския стил, груповата сплотеност, колективната ефективност и удовлетвореността от спортната дейност;

3.2. Да се проучи влиянието на факторите пол, възраст, вид спорт, спортен стаж и класиране при изследваните психологически показатели.

3.3. Да се анализират взаимовръзките и взаимозависимостите между целевата ориентация, мотивационния климат, дългосрочната мотивация, лидерския стил, груповата сплотеност, колективната ефективност и удовлетвореността от спортната дейност при изследваните спортисти.

3.4. Да се разкрие влиянието на целевата ориентация, мотивационния климат, дългосрочната мотивация, лидерския стил, груповата сплотеност, колективната ефективност върху удовлетвореността от спортната дейност.

4. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване са 365 български състезатели, представители на следните спортове: баскетбол, волейбол, футбол, хандбал, ръгби, хокей на трева и бейзбол. Средната възраст на всички изследвани лица е $18.64 \pm 5,4$ години. За целите на настоящото изследване спортистите са диференцирани по групи в зависимост от пола, възрастта, вид спорт, спортния стаж, класирането, участието в различни по ранг състезания (Таблица 1).

Таблица 1. Изследвани лица диференцирани по пол, възраст, вид спорт, спортен стаж, класиране и участие в различни по ранг състезания

Пол	Жени	163
	Мъже	193
Възраст	14–19 г.	206
	20–35 г.	150
Вид спорт	Баскетбол	39
	Волейбол	77
	Футбол	132
	Хандбал	36
	Ръгби	32
	Хокей на трева	26
	Бейзбол	14
Спортен стаж	до 3 год.	39
	4–5 год.	70
	6–10 год.	160
	над 10 год.	87
Класиране	I–III място	173
	след III място	183
Участие в различни по ранг състезания	Републикански първенства	230
	Европейски първенства	93
	Световни първенства	33

Предмет на изследването са психологическите променливи:

- целева ориентация;
- мотивационен климат;
- дългосрочна мотивация;
- лидерски стил;
- групова сплотеност;
- колективна ефективност и
- удовлетвореност от спортната дейност.

5. Методи на изследване

За реализирането на целта и задачите на настоящето изследване са използвани следните **методи**:

- теоретичен анализ;
- психодиагностичен експеримент, реализиран чрез набор от тестови методики за измерване на съответните показатели;
- математико-статистически методи.

За постигане на научноизследователските цели и за решаване на предварително формулираните задачи е използвана комплексна методика, която включва:

1. Въпросник за измерване на целевата ориентация към задачата и към егото в спорта (Task and Ego Orientation in Sport Questionnaire - TEOSQ), разработен от Duda и Nicholls (1992), адаптиран за български условия (Домусчиева-Роглева, 2003). Скалата съдържа 13 айтема, разделени в две скали:

- **ориентацията към задачата** (7 айтема) е свързана с майсторството, личното усъвършенстване, сериозната работа и сътрудничество в отбора.

- **его ориентацията** (6 айтема) е свързана със сравняването на собствените способности със способностите на другите.

Оценяват се с пет степенна скала от Ликертов тип, варираща от (1) напълно не съм съгласен до (5) напълно съм съгласен.

2. Въпросник за изследване на възприетия мотивационен климат-2 (Perceived Motivational Climate in Sport Questionnaire- 2 (PMCSQ-2)) (Newton, Duda & Yin, 2000), адаптиран за български условия от (Домусчиева-Роглева, 2007). Скалата съдържа 33 айтема, разделени в две скали, които оценяват мотивационен климат, ориентиран към майсторство и мотивационен климат, ориентиран към представяне, всеки от които съдържа по три субскали.

Мотивационният климат, ориентиран към майсторство се определя от 17 въпроса, разпределени в следните субскали:

- значимост на ролята (7 айтема);
- усилия/усъвършенстване (6 айтема);
- съвместно учене (4 айтема).

Мотивационният климат, ориентиран към представяне, се определя от 16 айтема, които оформят субскалите:

- несправедливо признание (7 айтема);
- наказание на грешките (4 айтема);
- вътрешно групово съперничество (4 айтема).

За оценка се използва 5-степенна скала от Ликертов стил от (1) изобщо не съм съгласен до (5) напълно съм съгласен.

3. Тест за изследване на дългосрочната мотивация (Радославова, Величков, 2005), който оценява мотивационното отношение към конкретни събития и отношения във всекидневието. Състои се от 10 айтема и 7 - степенна скала от Ликертов тип за оценка от 1

(много рядко) до 7 (много често) (напр.: „Колко често имате усещането, че това, което правите ежедневно е безсмислено...“).

4. Скала за изследване на лидерството в спорта - (Leadership Scale for Sport - LSS), разработена от (Chelladurai и Saleh, 1978; 1980), адаптиран за български условия (Фенерова и колектив, 2011). Въпросникът съдържа 46 айтема и пет субскали:

– **тренировка и инструкции** (10 айтема) – свързва се с повишаване на спортно-техническото майсторство на спортистите; напрегнати, тежки тренировки; разкриване на методите и тактиката в спорта; структуриране и координиране на действията на членовете на отбора;

– **демократичен стил** (7 айтема) – отнася се до участие на спортистите при вземането на решения, свързани с работата на отбора с методите на подготовка, в определянето на стратегиите и тактиките на игра;

– **авторитарен стил** (6 айтема) – описва самостоятелното, независимо вземане на решения и подчертаване на личната власт;

– **социална подкрепа** (7 айтема) – загриженост за благополучието на всеки член на отбора, за психологическия климат и междуличностните отношения в отбора;

– **позитивна обратна връзка** (7 айтема) – своевременно позитивно подкрепление на постиженията на спортистите.

За оценка се използва 5-степенна скала от Ликертов тип от (1) никога до (5) винаги.

5. Въпросник за изследване на колективната ефективност в спорта (CEQS – Collective efficacy questionnaire in sport) разработен от (Short, Sullivan и Feltz, 2005), адаптиран за български условия от (Янчева и колектив, 2012). Тестът е конструиран за измерване на очакванията на състезателите за ефективност на отбора по време на състезание. Съдържа 49 въпроса, разделени в 5 подскали.

– **способности** (напр.: „Да показва повече умения от противника“);

– **единство** (напр.: „Да запазва добрата атмосфера в екипа“);

– **постоянство** (напр.: „Да се справя под напрежение“);

– **подготовка** (напр.: „Да се подготви психически за състезанието“);

– **усилия** (напр.: „Да демонстрира силно желание за работа и дисциплина“).

За оценка използва се модифицирана 5-степенна скала от Ликертов тип от 1 (никога) до 5 (винаги). По-високите резултати разкриват по-силни възприятия за отборната ефективност между членовете на отбора.

6. Въпросник за изследване на груповата сплотеност (кохезия) - Group Environment Questionnaire (GEQ), разработен от Сагюн и колектив (1985), адаптиран за български условия от Янчева и Искров (2010). Тестът е конструиран с цел установяване нивата на сплотеност в даден отбор. Съдържа 18 въпроса, разделени в 4 категории.

– **индивидуално привличане към групата - задача (ATG-T)**, 4 айтема – всеки в отбора изпитва еднакви чувства към останалите, усеща близост и привързаност към отбора като цяло и към изпълнение на груповата задача. (напр.: „Харесвам стила на игра на нашия отбор“);

– **индивидуално привличане към групата - социална дейност (ATG-S)**, 5 айтема – всеки индивид в отбора, изпитва еднакви чувства с останалите, усеща близост и привързаност към групата като негова социална единица (напр.: „Някои от най-добрите ми приятели са част от отбора.“);

– **групова интеграция - задача (GI-T)**, 5 айтема – отнася се до ангажираността към отбора и изпълнението на задачите, целите, стремежите, противоречията на групата като цяло. (напр.: „Отборът ни е обединен от идеята да намери по-добър начин за реализация.“);

– **групова интеграция - социална дейност (GI-S)**, 4 айтема; доколко отделните членове на отбора се чувстват приети в отбора и до каква степен взаимодействат с другите членове. (напр.: „Членовете на нашият отбор не остават заедно след тренировка или извън терена“).

В настоящото изследване използвахме модифициран вариант за оценка на скалата Ликертов тип (5-степенна) от 1 (напълно съм съгласен) до 5 (напълно не съм съгласен). Повисоките резултати разкриват по-силни възприятия за сплотеност между членовете на отбора.

7. Методика за изследване на удовлетвореността на спортиста – Athlete Satisfaction Questionnaire – ASQ (Riemer & Chelladurai, 1998), адаптирана за български условия от Георгиев и колектив (2011). Въпросникът е конструиран с цел да установи какви са нивата на удовлетвореност в даден отбор. Общият брой айтеми на методиката е 14, разпределени в четири субскали:

– **тренировка и инструкции (удовлетвореност) (3 айтема)** – определя се от айтеми, свързани с удовлетвореността от тренировките и указанията на треньора;

Скалата за изследване на удовлетвореността има съвпадение с наименованието на субскалата на лидерски стил тренировки и инструкции, затова при методиката за изследване на удовлетвореността субскалата е преименувана като тренировка и инструкции (удовлетвореност).

– **отборно представяне (3 айтема)** – характеризира удовлетвореността от цялостната работа на отбора, от постигнатите цели и от стремежа към непрекъснато усъвършенстване;

– **индивидуалното представяне (3 айтема)** – отнася се до удовлетвореността от личната работа, усъвършенстването и постигнатите лични цели);

– **лично отношение на треньора към спортиста** (5 айтема) – включва айтеми,отнасящи се до удовлетвореността от социалната подкрепа и положителната обратна връзка).

Две от субскалите отразяват удовлетвореността от тренировъчния процес, а другите две отразяват удовлетвореността от постиженията. При оценката на всеки айтем се използва 4 – степенна скала от Ликертов тип от 1 (изобщо не съм удовлетворен) до 4 (напълно съм удовлетворен).

Организация на изследването

Организацията и провеждането на изследването премина през следните етапи:

I етап на изследването: (септември – октомври 2021 г.) на този етап са изследвани 101 спортисти. Изследването бе прекратено поради пандемията от COVID-19.

II етап на изследването: (април – юни 2022 г.) На този етап са изследвани 264 спортисти.

Изследванията се реализирани на терен по време на тренировъчния процес на спортистите преди или след тренировка.

ТРЕТАТА ГЛАВА на дисертационният труд включва анализ и интерпретация на резултатите от проведеното психологическо изследване на изследваните променливи: целева ориентация, мотивационен климат, дългосрочна мотивация, лидерски стил, групова сплотеност, колективна ефективност и удовлетвореност от спортната дейност.

1. Целева ориентация към постижения

Резултатите от нашето изследване (Таблица 2) показват, че при **изследваните лица като цяло** водеща е **целевата ориентация към задачата** ($M=4,31$; $SD=0,49$). В известен смисъл тези резултати са очаквани и сходни с резултатите от други проучвания (Lochwaum et al., 2016), където в исторически преглед, базиран на 189 проучвания в спорта (1989 - 2016 г.), авторите установяват, че целевата ориентация към задачата е доминираща. Противоположни са резултатите на Hadjiyankova и Iancheva (2021) които разкриват, че преобладава ориентацията към егото.

Таблица 2. Средни стойности на целевата ориентация при изследваните лица като цяло игрупирани по пол

Показатели	Ориентация към задачата		Его ориентация	
	M	SD	M	SD
изследвани лица като цяло	4,30	0,49	2,25	0,77
жени	4,33	0,50	2,05	0,78
Мъже	4,27	0,55	2,42	0,72

* По-тъмните числа в тази и следващите таблици показват наличието на статистически значими разлики на изследваните променливи между отделните групи

Ориентацията към егото е с по-ниски стойности ($M=2,25$; $SD=0,77$) както при изследваните лица като цяло, така и при всички останали групи. Аналогични резултати са получени и в други изследвания (Duda, 1989; Duda & Nicholls, 1992; Mitsova, 2019).

Сравнителният анализ на експерименталните данни установи, че между изследваните лица, групирани по **пол**, се наблюдават статистически значими различия. Целевата ориентация **към егото** ($U=10901,500$; $p=0,000$), е статистически значимо по-изразена при мъжете ($M=2,42$; $SD=0,72$), в сравнение с групата на жените ($M=2,05$; $SD=0,78$). Тези резултати се потвърждават и в други изследвания (Мицова, 2020 б; Eikena, 2022; Домусчиева-Роглева, 2023 а). Такива статистически различия не са наблюдават при изследваните лица, разпределени по възраст, вид спорт, спортен стаж, класиране и участие в различен ранг състезания.

1.2. Мотивационен климат

Резултатите показват, че водещ мотивационен климат при **изследваните лица като цяло** е възприетият мотивационен климат, ориентиран към **майсторство** ($M=4,28$; $SD=0,49$), докато възприетият мотивационен климат, ориентиран към **представяне** е с по-ниски стойности ($M=2,78$; $SD=0,65$) (Таблица 8). Сходни тенденции се установяват и при други изследвания (Reinbotha & Duda., 2006; Иванчева, 2017; Castro-Sánchez et al., 2018; Kapitanski, 2022).

Таблица 8. Средни стойности на мотивационен климат като цяло и диференцирани по пол

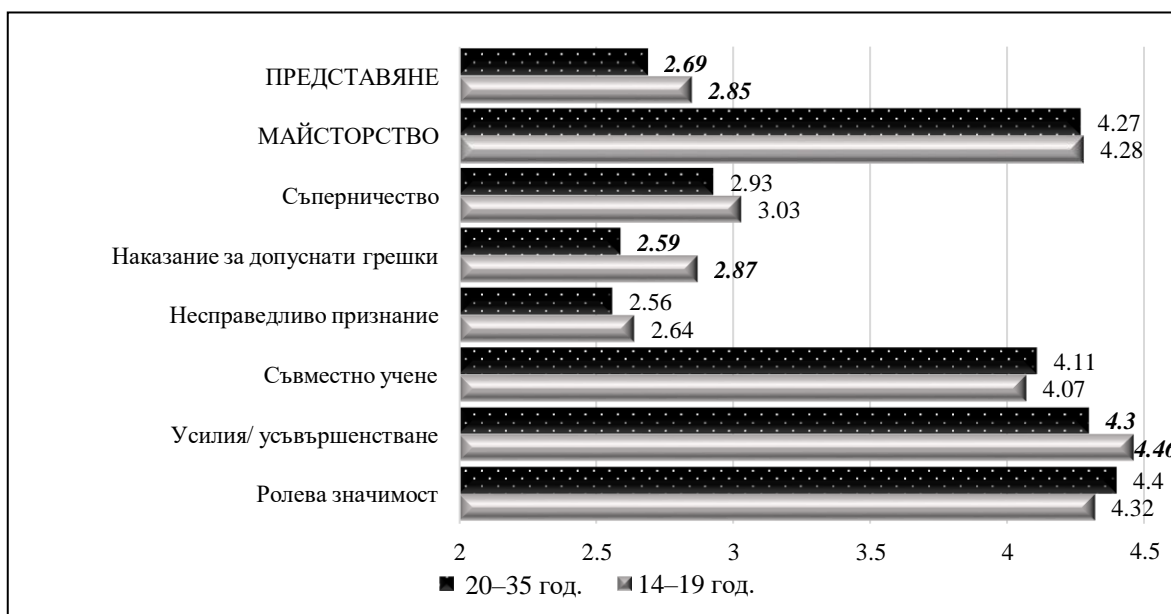
Показатели	Ролева значимост		Усилия/ усъвършенстване		Съвместно учене		Несправедливо признание		Наказание за допуснати грешки		Съперничество		МАЙСТОРСТВО		ПРЕДСТАВЯНЕ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
изследвани лица като цяло	4,35	0,59	4,39	0,51	4,08	0,67	2,61	0,76	2,75	0,85	2,99	0,70	4,28	0,49	2,78	0,65
жени	4,42	0,63	4,43	0,52	4,10	0,72	2,54	0,82	2,88	0,87	2,96	0,73	4,32	0,50	2,79	0,85
мъже	4,29	0,55	4,36	0,55	4,08	0,63	2,67	0,71	2,65	0,81	3,01	0,68	4,24	0,48	2,78	0,59

Установяват се статистически значими различия при изследваните лица, групирани по пол, възраст, вид спорт, класиране, участие в различен ранг състезания и спортен стаж.

Наказанието за допуснати грешки ($U=13201,000$; $p=0,009$) е статистически значимо по-високо в групата на жените, в сравнение с мъжете.

При двете възрастови групи се разкриват статистически значими разлики по субскалите: усилия/усъвършенстване ($U=12928,500$; $p=0,008$), наказание за допуснати грешки ($U=12326,000$; $p=0,001$) и мотивационен климат, ориентиран към представяне ($U=13341,000$; $p=0,028$).

В групата между 20 и 35 години усилията/усъвършенстването, наказанието за допуснати грешки от страна на треньора и мотивационният климат, ориентиран към представяне са статистически по-слабо изразени, в сравнение с групата до 19 години.

Фигура 12. Средни стойности на мотивационния климат според възрастта

При спортистите, практикуващи отборни спортове, са установени по-високи нива на мотивационен климат, ориентиран към майсторство и субскалите: ролева значимост, усилия/усъвършенстване и съвместно учене, и по-ниски нива на мотивационен климат, ориентиран към представяне и неговите субскали: несправедливо признание, наказание за допуснати грешки и вътрешногрупово съперничество (Таблица 10).

Таблица 10. Средни стойности на мотивационния климат според вида практикуван спорт

Показатели	Ролева значимост		Усилия/усъвършенстване		Съвместно учене		Несправедливо признание		Наказание за допуснати грешки		Съперничество		МАЙСТОРСТВО		ПРЕДСТАВЯНЕ	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Вoleyбол	4,38	0,51	4,49	0,45	4,09	0,74	2,62	0,81	3,03	0,80	3,09	0,69	4,32	0,48	2,91	0,66
Баскетбол	4,33	0,47	4,38	0,38	4,10	0,63	2,60	0,69	3,32	0,78	3,11	0,67	4,27	0,42	3,01	0,60
Футбол	4,30	0,74	4,39	0,55	3,93	0,71	2,69	0,84	2,64	0,79	3,00	0,69	4,21	0,54	2,78	0,65
Хандбал	4,40	0,38	4,40	0,45	4,26	0,54	2,44	0,46	2,88	0,68	2,73	6,62	4,35	0,39	2,68	0,47
Ръгби	4,44	0,52	4,32	0,56	4,30	0,62	2,37	0,81	2,16	0,78	2,69	0,80	4,35	0,50	2,41	0,73
Хокей на трева	4,20	0,50	4,11	0,62	4,11	0,49	2,67	0,73	2,83	0,74	3,04	0,85	4,14	0,43	2,85	0,66
Бейзбол	4,78	0,22	4,63	0,31	4,46	0,43	2,66	0,32	1,66	0,46	3,15	0,34	4,62	0,27	2,49	0,24

Най-многобройни различия се наблюдават при спортистите, групирани по спортни дисциплини (баскетбол, волейбол, футбол, хандбал, ръгби, хокей на трева и бейзбол). Разкриват се статистически значими различия (Kruskal-Wallis test) по компонентите: мотивационен климат, ориентиран към майсторство ($H=14,659$; $p<0,023$) и субскалите му съвместно учене ($H=16,416$; $p<0,012$) и ролева значимост ($H=18,132$; $p<0,006$), мотивационен климат, ориентиран към представяне ($H=24,030$; $p<0,001$) и субскалата наказание за допуснати грешки ($H=67,772$; $p<0,000$).

При изследваните лица, разпределени според **спортния стаж**, доминира мотивационният климат, ориентиран към майсторство, а мотивационният климат, ориентиран, към представяне е с по-ниски стойности (Таблица 11).

Таблица 11. Средни стойности на мотивационен климат според спортния стаж

Показатели	Ролева значимост		Усилия/ Усъвършенстване		Съвместно учене		Несправедливо признание		Наказание за допуснати грешки		Съперничество		МАЙСТОРСТВО		ПРЕДСТАВЯНЕ	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
стаж																
до 3 год.	4,55	0,46	4,55	0,45	4,32	0,60	2,43	0,76	2,45	0,97	2,90	0,79	4,47	0,46	2,59	0,69
4-5 год.	4,37	0,49	4,47	0,42	4,15	0,66	2,68	0,75	2,82	0,85	3,07	0,75	4,33	0,42	2,86	0,66
6-10 год.	4,36	0,67	4,39	0,50	4,03	0,72	2,64	0,79	2,85	0,79	3,00	0,67	4,26	0,50	2,83	0,62
над 10 год.	4,24	0,55	4,27	0,59	4,03	0,61	2,56	0,72	2,67	0,72	2,93	0,68	4,18	0,50	2,72	0,66

Необходимо е да бъде обърнато внимание на стойностите на мотивационния климат, ориентиран към майсторството и компонентите му, при спортистите със спортен стаж до три години, които са най-високи, в сравнение другите изследвани групи. При отделните групи впечатление правят резултатите, които показват, че с увеличаването на спортния стаж намалява мотивационният климат, ориентиран към майсторство и неговите субскали: ролева значимост, усилия/усъвършенстване и съвместно учене.

Мотивационният климат, ориентиран към представяне, заедно със субскалите: несправедливо признание, наказание за допуснати грешки и вътрешно групово съперничество, е с по-високи резултати в групата със спортен стаж от 4 до 5 години, докато при спортистите със спортен стаж до 3 години стойностите са най-ниски.

Резултатите от сравнителния анализ (Kruskal-Wallis test) показват, че съществуват статистически значими разлики по отношение на мотивационния климат, ориентиран към майсторство ($H=10,543$; $p<0,014$) и двете субскали: ролева значимост ($H=10,543$ $p<0,014$) и усилия/усъвършенстване ($H=9,581$; $p<0,022$). Тези резултати показват, че мотивационният климат, ориентиран към майсторство и субскалите: ролева значимост и усилия/усъвършенстване са значимо по-високи в групата със стаж до 3 години, в сравнение с останалите групи.

При групите диференцирани според **класирането** доминира мотивационният климат, ориентиран към майсторство със сходни тенденции и при двете изследвани групи (Таблица 12).

Стойностите на мотивационния климат, ориентиран към представяне ($M=2,84$; $SD=0,71$) и субскалите - несправедливо признание ($M=2,67$; $SD=0,82$), наказание за допуснати грешки ($M=2,86$; $SD=0,83$) и вътрешногрупово съперничество ($M=3,00$; $SD=0,78$) са най-високи в групата на медалистите, докато ролевата значимост е по-висока ($M=4,41$; $SD=0,63$) при класираните след трето място.

Сравнителният анализ разкрива статистическа значима разлика по отношение на субскалата наказание за допуснати грешки ($U=13526,000$; $p=0,017$). В групата на призьорите, наказанието за допуснати грешки е значимо по-често прилагано от страна на треньорите, в сравнение с групата на класираните след трето място.

Таблица 12. Средни стойности на мотивационен климат според класиране

Показатели	Ролева значимост		Усилия/ Усъвършенстване		Съвместно учене		Несправедливо признание		Наказание за допуснати грешки		Съперничество		МАЙСТОРСТВО		ПРЕДСТАВЯНЕ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Класиране																
I-III място	4,30	0,55	4,39	0,51	4,13	0,62	2,67	0,82	2,86	0,83	3,00	0,78	4,27	0,48	2,84	0,71
след III място	4,41	0,63	4,39	0,51	4,04	0,72	2,55	0,70	2,65	0,85	2,98	0,62	4,28	0,49	2,73	0,58

С най-високи стойности по отношение на мотивационния климат, ориентиран към майсторство, са спортистите, участвали в европейски първенства ($M=4,32$; $SD=0,53$), докато участниците в световни ($M=4,25$; $SD=0,45$) и републикански първенства ($M=4,26$; $SD=0,40$) са с по-ниски и близки стойности. (Таблица 13).

Таблица 13. Средни стойности на мотивационен климат според участие в различни по ранг състезания

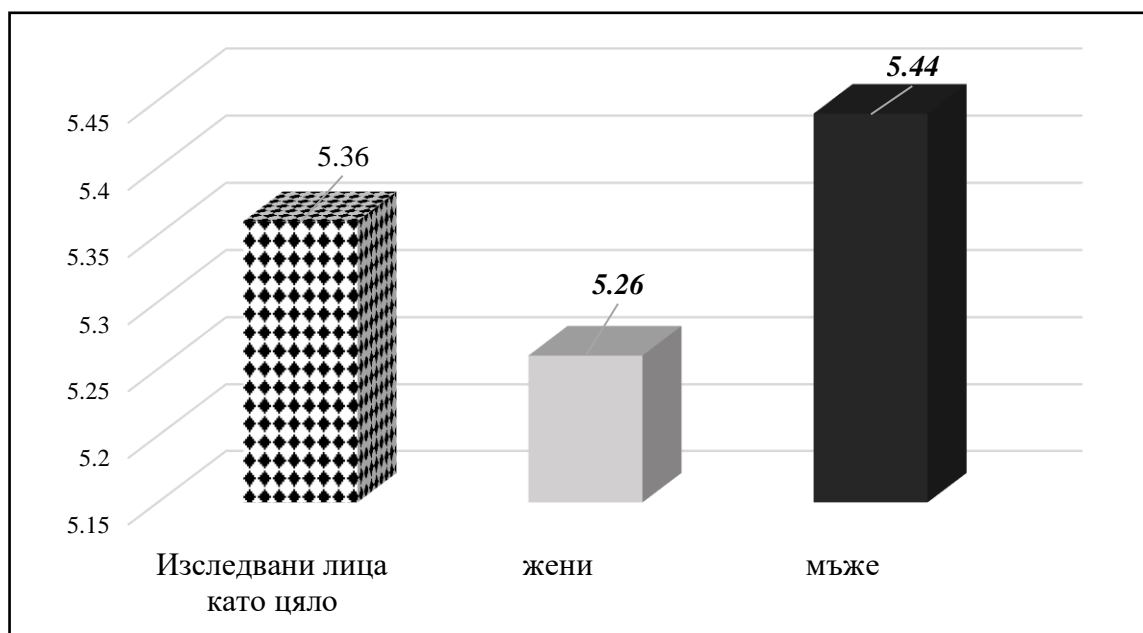
Показатели	Ролева значимост		Усилия/ Усъвършенстване		Съвместно учене		Несправедливо признание		Наказание за допуснати грешки		Съперничество		МАЙСТОРСТВО		ПРЕДСТАВЯНЕ	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Състезание																
Републикански	4,32	0,53	4,41	0,46	4,04	0,69	2,68	0,73	2,76	0,85	3,05	0,66	4,26	0,47	2,83	0,62
Европейски	4,44	0,72	4,35	0,61	4,18	0,66	2,42	0,83	2,63	0,83	2,80	0,79	4,32	0,53	2,62	0,70
Световни	4,32	0,56	4,37	0,48	4,12	0,56	2,65	0,70	3,03	0,80	3,06	0,63	4,27	0,46	2,91	0,63

Мотивационният климат, ориентиран към представяне, е най-висок при участниците в световни първенства ($M=2,91$; $SD=0,63$), следвани от спортистите, участвали на републикански ($M=4,25$; $SD=0,45$) и на последно място са участниците в европейски първенства ($M=2,62$; $SD=0,70$).

И при трите **групи** (републикански, европейски и световни първенства) статистически значими различия (Kruskal-Wallis test) се установяват по отношение на субскалите несправедливо признание ($N=8,366$; $p<0,015$) и вътрешно групово съперничество ($N=8,363$; $p<0,015$), характеризиращи мотивационния климат, ориентиран към представяне.

I.3. Дългосрочна мотивация

Получените данни от настоящото изследване показват, че средната стойност на **дългосрочната мотивация** при изследваните спортисти като цяло е $M=5,36$ ($SD=0,84$) (Фигура 17). Тези резултати са по-високи в сравнение с други проучвания (Иванчева, 2017; Savcheva, 2021). Предполагаме, че високите нива на дългосрочна мотивация при изследваните спортисти се дължат на възрастта за максимална реализация, тъй като в отборните спортове състезателите имат продължителна спортна кариера, която изисква поддържане на адекватната мотивация и поставяне на дългосрочни цели за успешна състезателна реализация.

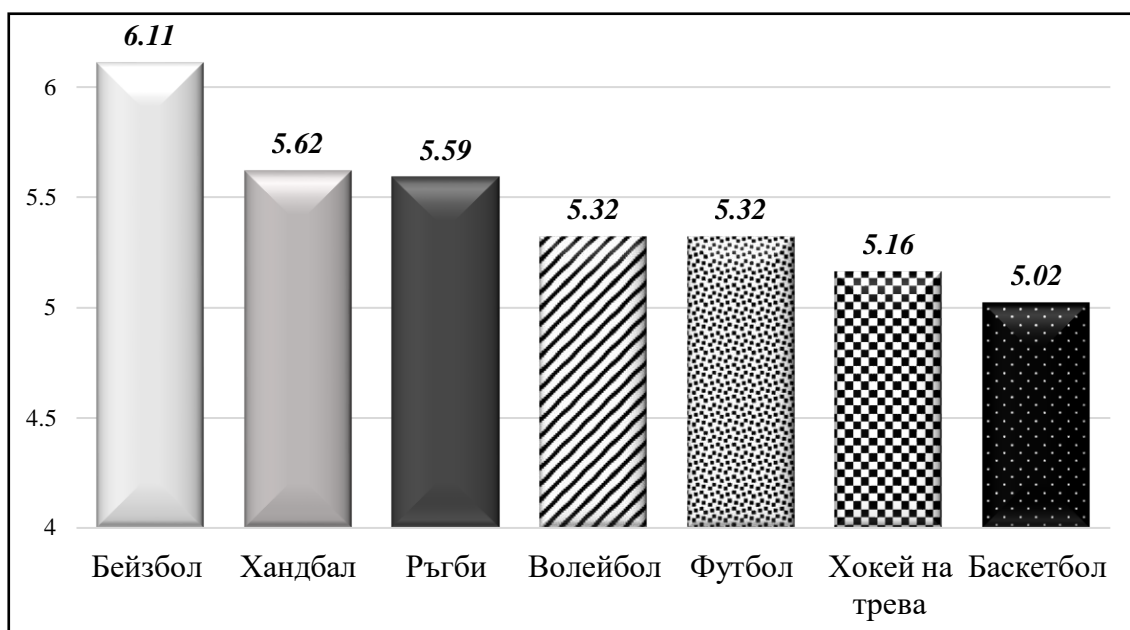

Фигура 17. Средни стойности на дългосрочната мотивация като цяло и диференцирани по пол

Резултатите от сравнителния анализ показват, че между изследваните групи се разкриват статистически значими различия по пол и вид спорт. Такива различия не са установени при изследваните лица, разпределени по възраст, спортен стаж, класиране и участие в различен по ранг състезания.

Резултатите от сравнителния анализ по **пол** показват, че между двете групи са разкрити статистически значими разлики ($U=13750,000$; $p=0,041$). При **мъжете** нивата на дългосрочната мотивация са статистически значимо по-високи ($M=5,44$; $SD=0,82$), в сравнение с групата на **жените** ($M=5,36$; $SD=0,84$).

При състезателите, диференцирани според **вида практикуван спорт**, най-високи нива на дългосрочна мотивация се установяват при спортистите, практикуващи бейзбол ($M=6,11$; $SD=0,44$), хандбал ($M=5,62$; $SD=0,89$), ръгби ($M=5,59$; $SD=0,92$), волейбол ($M=5,32$; $SD=0,84$), футбол ($M=5,32$; $SD=0,77$), докато с най-ниски стойности са състезателите по хокей на трева ($M=5,16$; $SD=0,96$) и баскетбол ($M=5,02$; $SD=0,93$) (Фигура 20).

Фигура 20. Средни стойности на дългосрочната мотивация според вида практикуван спорт

Сравнителният анализ разкрива статистически значими различия по отношение на дългосрочната мотивация ($H=24,030$; $p<0,000$) (Kruskal-Wallis H test). Резултатите в този контекст показват, че спортистите, практикуващи хандбал, ръгби и бейзбол са със статистически значими по-високи нива на дългосрочна мотивация, в сравнение със спортистите, занимаващи се с волейбол, футбол и хокей на трева.

1.4. Лидерски стил

Получените данни от настоящото изследване показват, че при **изследваните лица като цяло**, водещи са субскалите тренировка и инструкции ($M=4,20$; $SD=0,63$) и позитивна обратна връзка ($M=3,88$; $SD=0,68$). Аналогични тенденции са установени и в други изследвания (Iancheva & Prodanov, 2019; Calvo & Topa, 2019; Kapitanski, 2022). С най-ниски стойности е

авторитарното поведение ($M=2,56$; $SD=0,88$) (Таблица 20). Тези резултати се потвърждават и при други изследвания (Искров, 2016).

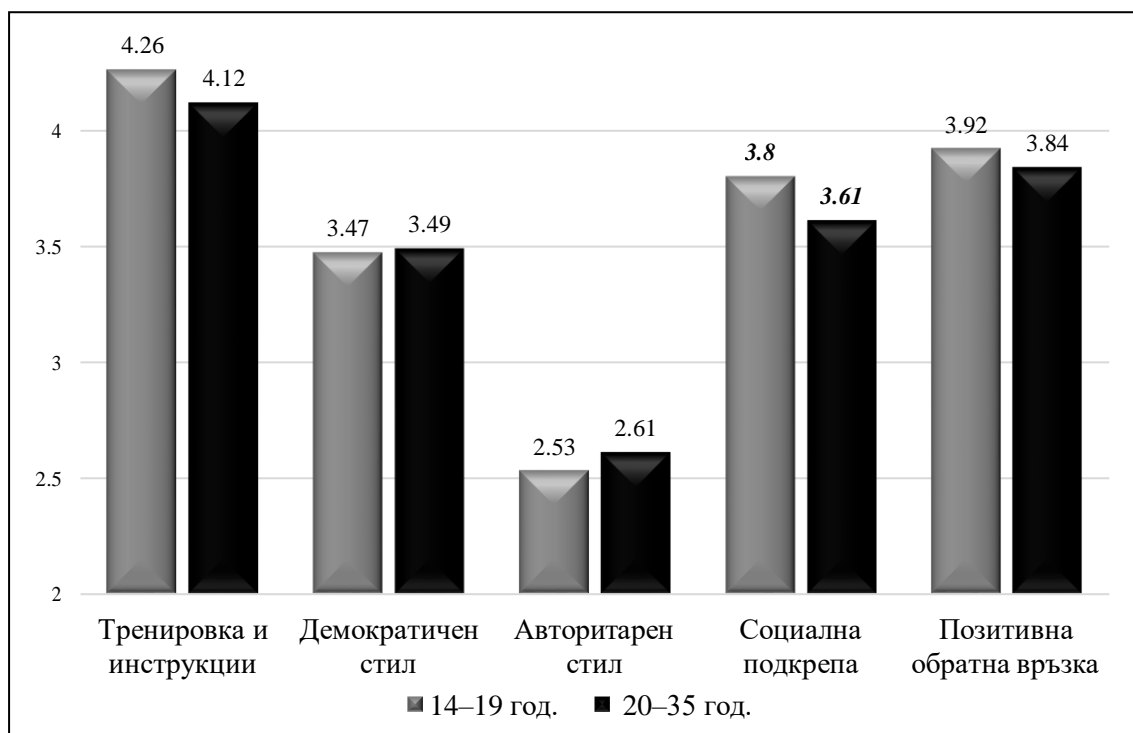
Таблица 20. Средни стойности на лидерския стил при изследваните лица, диференцирани по пол

Показатели	Тренировка и инструкции		Демократичен стил		Авторитарен стил		Социална подкрепа		Позитивна обратна връзка	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Изследвани лица като цяло	4,20	0,63	3,48	0,77	2,56	0,88	3,72	0,76	3,88	0,68
Жени	4,22	0,78	3,37	0,78	2,43	0,82	3,74	0,78	3,80	0,71
Мъже	4,18	0,62	3,57	0,76	2,67	0,91	3,70	0,75	3,95	0,65

Сравнителният анализ разкрива статистически значими различия по факторите: пол, възраст, вид практикуван спорт и участие в различни по ранг състезания. Не се установяват различия по спортен стаж и класиране.

Наблюдават се статистически значими различия при изследваните лица, групирани по **пол**, по отношение на субскалите: демократичен стил ($U=13271,500$; $p=0,011$), авторитарен стил ($U=13058,000$; $p=0,006$) и позитивна обратна връзка ($U=13838,500$; $p=0,050$). В групата на **мъжете** значимо по-често се прилага авторитарен стил, демократичен стил и позитивна обратна връзка от страна на треньорите, в сравнение с групата на **жените**.

В първата възрастова група между **14 и 19 години** треньорите по-често дават инструкции и насоки по време на тренировъчно-състезателния процес, ($M=4,26$; $SD=0,56$), социална подкрепа ($M=3,80$; $SD=0,74$) и позитивна обратна връзка ($M=3,92$; $SD=0,65$) на по-младите спортисти, докато при втората група между **20 и 35 години** треньорите по-често прилагат демократичен ($M=3,49$; $SD=0,80$) и авторитарен ($M=2,61$; $SD=0,90$) лидерски стил (Фигура 25).

Фигура 25. Средни стойности на лидерския стил според възрастта

При изследваните лица, групирани по **спортни дисциплини**, треньорите по **бейзбол** най-често структурират дейността чрез тренировки и инструкции ($M=4,52$; $SD=0,24$), дават позитивна обратна връзка ($M=4,34$; $SD=0,99$), но и най-рядко прилагат авторитарен стил ($M=2,13$; $SD=0,79$) и осигуряват социална подкрепа ($M=3,16$; $SD=0,36$) (Таблица 22).

Таблица 22. Средни стойности на лидерския стил според вида спорт

Показатели	Тренировка и инструкции		Демократичен стил		Авторитарен стил		Социална подкрепа		Позитивна обратна връзка	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Спорт										
Волейбол	4,26	0,48	3,37	0,74	2,39	0,75	3,85	0,72	3,86	0,60
Баскетбол	4,21	0,43	3,31	0,59	2,50	0,63	3,53	0,67	3,90	0,56
Футбол	4,23	0,59	3,44	0,83	2,56	0,95	3,67	0,81	3,84	0,73
Хандбал	4,24	0,53	3,83	0,59	2,70	0,73	3,85	0,60	3,97	0,58
Ръгби	4,10	0,83	3,96	0,70	3,00	1,23	4,09	0,59	4,04	0,58
Хокей на трева	3,76	1,09	3,24	0,87	2,66	0,68	3,50	1,04	3,59	0,99
Бейзбол	4,52	0,24	3,27	0,45	2,13	0,79	3,16	0,36	4,34	0,33

Треньорите по **ръгби** най-често прилагат демократичен ($M=3,96$; $SD=0,70$), авторитарен стил ($M=3,00$; $SD=1,29$) и осигуряват социална подкрепа ($M=4,09$; $SD=0,59$).

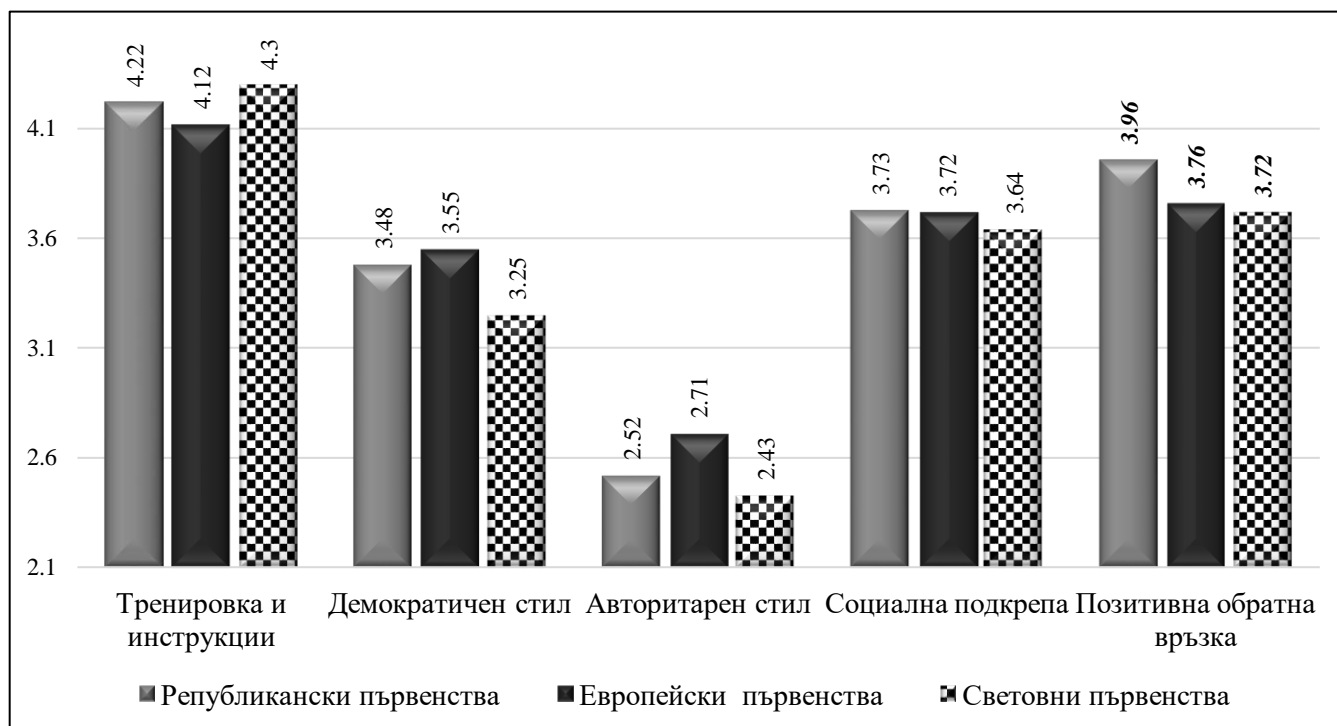
Треньорите по **хокей на трева** най-рядко прилагат демократичен ($M=3,24$; $SD=0,87$), авторитарен стил ($M=2,66$; $SD=0,68$) и тренировки и инструкции ($M=3,76$; $SD=1,09$).

Наличие на статистически значими различия (Kruskal-Wallis test) се установява при три от субскалите, характеризиращи лидерския стил: демократичен стил ($H=6,158$; $p<0,000$), социална подкрепа ($H=24,949$; $p<0,000$) и авторитарен стил ($H=13,410$; $p<0,037$).

Получените резултати показват, че **демократичното лидерско поведение** значимо по-често се прилага от страна на треньорите по хандбал и ръгби, в сравнение с треньорите по волейбол, футбол, баскетбол, хокей на трева и бейзбол. Треньорите по бейзбол и волейбол значимо по-рядко прилагат **авторитарно лидерско поведение**, в сравнение с треньорите по баскетбол, хандбал и ръгби. Волейболистите, ръгбистите и хандбалистите значимо по-често получават **социална подкрепа** от страна на треньорите си, в сравнение със състезателите по баскетбол, хокей на трева и бейзбол.

Сравнителният анализ при изследваните групи, диференцирани според **участие в различен по ранг състезания**, установи значима разлика при субскалата позитивна обратна връзка ($H=7,455$; $p<0,024$) (Kruskal-Wallis test). Допълнителният анализ по двойки (Mann-Whitney Test), разкрива, че спортистите, участващи в републикански първенства по-често получават позитивна обратна връзка от страна на треньорите си, в сравнение със спортистите, състезаващи се на европейски ($U=9070,500$; $p=0,032$) и световни първенства ($U=2954,500$; $p=0,039$).

Въпреки, че не съществуват статистически значими различия необходимо е да отбележим тенденциите по отделните компоненти. В групата на спортистите, участвали в световни първенства, треньорите най-често структурират дейността чрез тренировки и инструкции ($M=4,30$; $SD=0,51$), но и най-рядко прилагат демократичен ($M=3,25$; $SD=0,81$) и авторитарен стил ($M=2,43$; $SD=0,70$) и социална подкрепа ($M=3,64$; $SD=0,68$) (Фигура 29).

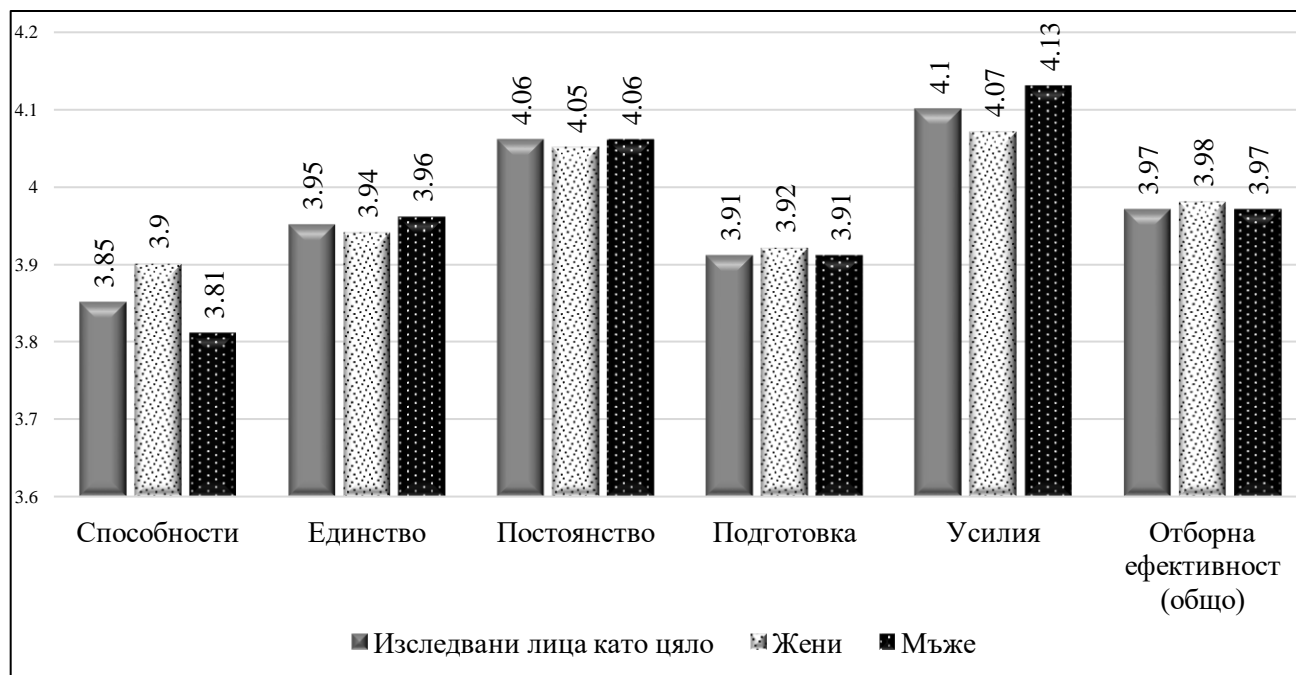
Фигура 29. Средни стойности на лидерския стил според участието в състезания от различен ранг

Демократичното ($M=3,55$; $SD=0,79$) и авторитарното ($M=2,71$; $SD=0,98$) лидерско поведение най-често се прилагат при спортистите, участвали в европейските първенства, докато участниците в републикански първенства ($M=3,74$; $SD=0,74$) най-често получават социална подкрепа от страна на треньорите си.

1.5. Колективна ефективност

Резултатите от изследването за колективната ефективност при **изследваните лица като цяло** показват, че с най-високи средни стойности са: усилията ($M=4,10$; $SD=0,63$), следвани от постоянството ($M=4,06$; $SD=0,69$), единството ($M=3,95$; $SD=0,73$) докато при подготовката ($M=3,91$; $SD=0,72$) и способностите ($M=3,85$; $SD=0,70$) стойностите са най-ниски (Фигура 30). Сходни тенденции се установяват и при други изследвания (Янчева, Искров, 2011; Йорданов, 2012; Искров, 2016). Обобщеният фактор показва високи нива на колективна ефективност ($M=3,97$; $SD=0,63$).

Резултатите от сравнителния анализ разкриват статистически значими различия по отношение на: възрастта, вида практикуван спорт, класирането и участието в различен по ранг състезания.

Фигура 30. Средни стойности на колективната ефективност при изследваните лица, диференцирани по пол

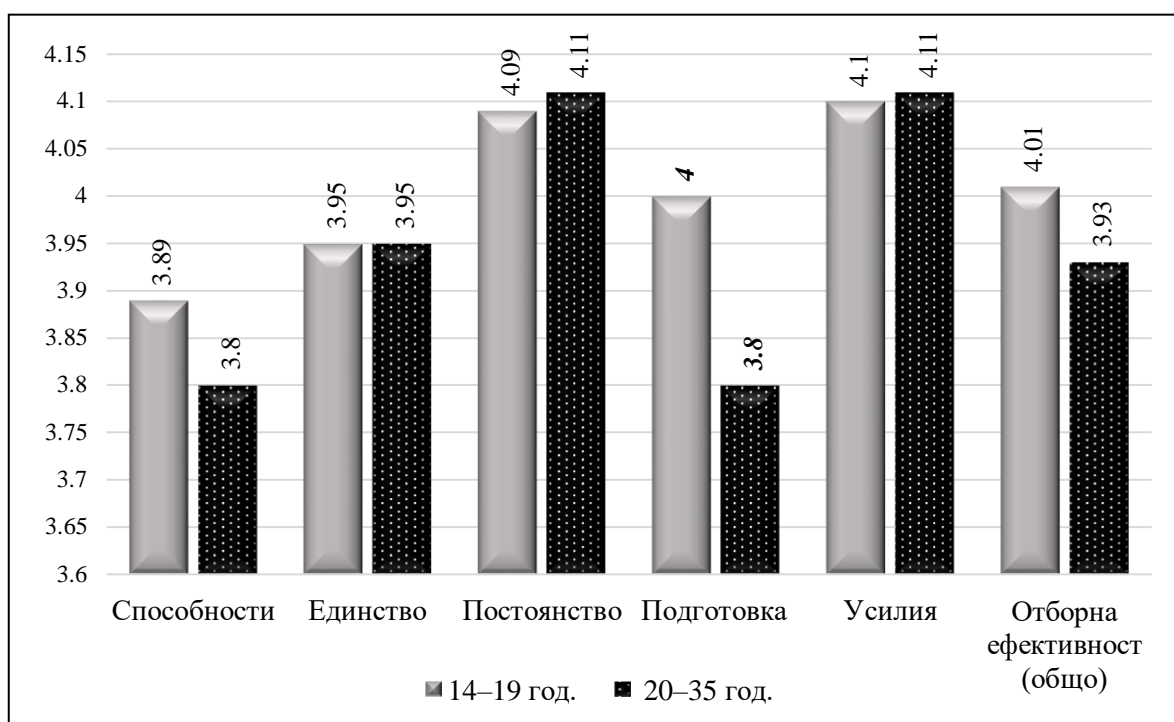
Факторът **пол** не влияе значимо и върху очакванията на спортистите за колективната ефективност. Тези резултати се потвърждават и при други изследвания (Янчева и колектив, 2012; Искров, 2016; Йорданов, 2022).

Във **възрастов аспект**, при първата група между 14 и 19 години подготовката е статистически значимо по-изразена ($U=12854,500$; $p=0,006$), в сравнение с втората група между 20-35 години. Тези резултати показват, че по-младите спортисти полагат повече

физически и психически усилия и показват повече умения от противника, за да се справят под напрежение, спрямо по-възрастните състезатели.

Общата скала за колективната ефективност показва, че при първата група между 14 и 19 годишна възраст е с по-високи стойности ($M=4,01$; $SD=0,63$), в сравнение с втората група от 20 до 35 години ($M=3,93$; $SD=0,93$).

Субскалите единство, постоянство и усилия са с близки стойности и при двете групи, докато подготовката ($M=4,00$; $SD=0,69$) и способностите ($M=3,89$; $SD=0,72$) са с по-високи в групата при по-младите спортисти от 14 до 19 години (Фигура 31).

Фигура 31. Средни стойности на колективната ефективност според възрастта

При изследваните лица, групирани по **спортни дисциплини**, за обобщената скала за колективна ефективност най-високи резултати се установяват при ръгбистите ($M=4,08$; $SD=0,62$) и хандбалистите ($M=4,08$; $SD=0,64$), следвани от волейболистите ($M=4,00$; $SD=0,56$), футболистите ($M=3,97$; $SD=0,65$), бейзболистите ($M=3,96$; $SD=0,26$), хокеистите на трева ($M=3,88$; $SD=0,80$) и на последно място са баскетболистите ($M=3,81$; $SD=0,64$) (Таблица 28).

По отделните компоненти, способностите са по-високи при спортистите, практикуващи волейбол, хандбал, ръгби и хокей на трева, в сравнение със състезателите по бейзбол. Единството и постоянството са по-високи при бейзболистите, в сравнение със състезателите по хокей на трева и баскетбол. Ръгбистите и футболистите влагат по-големи усилия в тренировъчно-състезателната си дейност, в сравнение със волейболистите и баскетболистите. При изследваните групи спортисти, сравнителният анализ показва, че съществуват статистически значими различия (Kruskal-Wallis test), по отношение на подготовката ($H=13,130$; $p<0,041$).

Таблица 28. Средни стойности на колективната ефективност според вида спорт

Показатели	Способности		Единство		Постоянство		Подготовка		Усилия		Отборна ефективност (общо)	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Спорт												
Волейбол	3,95	0,63	3,91	0,67	4,06	0,60	4,08	0,60	4,02	0,62	4,00	0,56
Баскетбол	3,74	0,77	3,81	0,76	3,85	0,66	3,68	0,66	3,98	0,72	3,81	0,64
Футбол	3,82	0,73	3,95	0,74	4,06	0,71	3,92	0,73	4,11	0,67	3,97	0,65
Хандбал	3,95	0,70	4,13	0,69	4,16	0,66	3,94	0,80	4,23	0,82	4,08	0,64
Ръгби	3,94	0,62	4,07	0,78	4,16	0,76	3,95	0,83	4,28	0,49	4,08	0,62
Хокей на трева	3,81	0,87	3,74	0,84	3,95	0,88	3,81	0,88	4,11	0,86	3,88	0,80
Бейзбол	3,57	0,34	4,21	0,33	4,28	0,41	3,60	0,36	4,14	0,30	3,96	0,26

Сравнителният анализ показва наличието на най-многобройни значими различия при групите, диференцирани според **класирането**. В групата на призьорите очакванията за колективната ефективност са статистически значимо по-високи по отношение на субскалите: способности ($U=129575,500$; $p=0,003$), постоянство ($U=13072,000$; $p=0,036$), подготовка ($U=13072,000$; $p=0,004$), усилия ($U=13753,000$; $p=0,031$) колективна ефективност (общо) ($U=13318,500$; $p=0,010$), в сравнение със спортистите, класирани след трето място (Таблица 30).

Таблица 30. Средни стойности на колективната ефективност според класирането

Показатели	Способности		Единство		Постоянство		Подготовка		Усилия		Колективна ефективност (общо)	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Класиране												
I-III място	3,94	0,73	4,00	0,74	4,12	0,70	4,01	0,75	4,18	0,56	4,05	0,64
след III място	3,76	0,66	3,90	0,72	3,99	0,67	3,83	0,68	4,04	0,64	3,90	0,60

Тези резултати са очаквани, тъй като отборите с по-високи нива на колективна ефикасност би трябвало да се представят по-добре от отборите с ниски нива на колективна ефективност.

Участниците в **европейски първенства** показват най-високи стойности по отношение на обобщената субскала за колективна ефективност ($M=4,07$; $SD=0,67$) и четирите субскали: усилия ($M=4,24$; $SD=0,58$), постоянство ($M=4,13$; $SD=0,75$), единство ($M=4,09$; $SD=0,79$) и подготовка ($M=3,99$; $SD=0,80$). При останалите групи, участвали на републикански и световни първенства стойностите са по-ниски (Таблица 31).

Между състезателите от **трите групи** (републикански, европейски и световни първенства), съществува статистическа значима разлика (Kruskal-Wallis test) по отношение на единството ($H=6,796$; $p<0,033$).

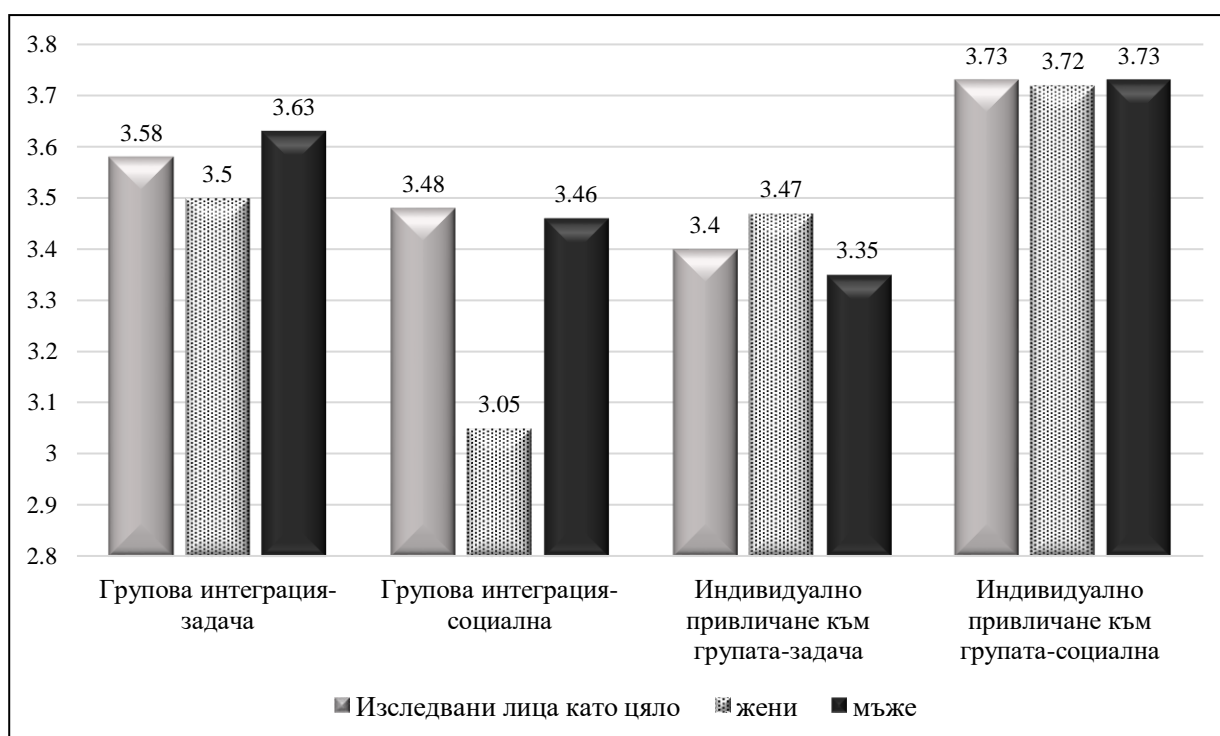
Таблица 31. Средни стойности на колективната ефективност според участие в различен ранг състезания

Показатели	Способности		Единство		Постоянство		Подготовка		Усилия		Отборна ефективност (общо)	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Състезание												
Републикански първенства	3,80	0,71	3,89	0,72	4,03	0,68	3,88	0,68	4,05	0,69	3,93	0,62
Европейски първенства	3,93	0,72	4,09	0,79	4,13	0,75	3,99	0,80	4,24	0,58	4,07	0,67
Световни първенства	3,98	0,61	3,98	0,54	4,06	0,51	3,92	0,74	4,09	0,48	4,01	0,48

Установените значими различия между спортистите, участващи в различен по ранг състезания, предполагат прилагането на допълнителен сравнителен анализ по двойки (Mann-Whitney test) между различите по ранг-състезания. Резултатите показват, че единството ($U=8769,000$; $p=0,011$) е значимо по-високо при спортистите, участващи в европейски първенства, в сравнение със състезателите участващи в републикански първенства.

1.6. ГрУпова сплОтеност

Резултатите от вариационния анализ на груповата сплОтеност показват, че при изследваните лица като цяло водеща е субскалата индивидуално привличане към групата - социална дейност ($M=3,73$; $SD=0,64$), следвана от груповая интеграция - задача ($M=3,58$; $SD=0,56$), груповая интеграция - социална дейност и на последно място е индивидуалното привличане към групата - задача ($M=3,40$; $SD=0,66$) (Фигура 35).

Фигура 35. Средни стойности на груповата сплОтеност като цяло и диференцирани по пол

Сравнителният анализ разкрива статистически значими различия по факторите: възраст, вид практикуван спорт и участие в различен по ранг състезания. Такива различия не се установяват по отношение на пол, спортен стаж и класиране.

При изследваните лица, разпределени по **пол**, с най-високи стойности е субскалата индивидуално привличане към групата - социална дейност с равни стойности при двете групи. Тези резултати показват, че членовете на отбора се чувстват близки и лоялни към отбора.

По отделните компоненти, в групата на **мъжете** с по-високи стойности са субскалите: групова интеграция - задача ($M=3,63$; $SD=0,56$) и групова интеграция - социална дейност ($M=3,46$; $SD=0,76$), докато индивидуалното привличане към групата - задача е по-високо при **жените** ($M=3,47$; $SD=0,62$), но резултатите не са статистически значими.

При двете **възрастови групи** се установяват статистически значими различия по отношение на субскалите: индивидуално привличане към групата - социална дейност ($U=12494,000$; $p=0,000$) и индивидуално привличане към групата - задача ($U=12857,500$; $p=0,005$). Тези резултати показват, че индивидуалното привличане към групата е значимо по-високо и в двете измерения (задача и социална дейност), като в групата до 19 годишна възраст е по-висока социалната сплотеност, докато сплотеността към задачата е значимо по-висока при състезателите от втората група между 20 и 35 годишна възраст (Таблица 33). Различни са резултатите на (Искров, 2016), където не установява статистически значими различия при изследваните групи младежи и мъже.

Таблица 33. Средни стойности на груповата сплотеност според възрастта

Показатели	Групова интеграция-задача		Групова интеграция-социална		Индивидуално привличане към групата-задача		Индивидуално привличане към групата-социална	
	M	SD	M	SD	M	SD	M	SD
Възраст								
14–19 год.	3,60	0,58	3,49	0,75	3,33	0,66	3,81	0,63
20–35 год.	3,54	0,52	3,46	0,77	3,50	0,66	3,61	0,63

Вариационният анализ при изследваните групи, разпределени според **вида практикуван спорт** показва, че индивидуалното привличане към групата - социална дейност ($M=4,04$; $SD=0,43$) и индивидуалното привличане към групата - задача ($M=3,89$; $SD=0,59$) е най-високо при спортистите по бейзбол, докато груповата интеграция - социална дейност ($M=3,68$; $SD=0,77$) е най-висока при хандбалистите (Таблица 34).

С най-ниски стойности при изследваните спортисти се установяват при състезателите по хоккей на трева, с изключение на субскалата груповая интеграция - задача ($M=3,69$; $SD=0,65$) която е с най-висока стойност, в сравнение с останалите групи.

Наличие на статистическа значима разлика (Kruskal-Wallis test), се установява при субскалата индивидуално привличане към групата-задача ($H=27,028$; $p=0,000$). Получените резултати от сравнителния анализ показват че, индивидуалното привличане към групата - задача е значимо по-високо при спортистите по бейзбол, ръгби и хоккей на трева, в сравнение с останалите групи по вид спорт.

Таблица 34. Средни стойности на груповата сплотеност според вида спорт

Показатели	Групова интеграция-задача		Групова интеграция-социална		Индивидуално привличане към групата-задача		Индивидуално привличане към групата-социална	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Вид спорт	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Волейбол	3,64	0,50	3,54	0,80	3,34	0,57	3,38	0,60
Баскетбол	3,36	0,51	3,57	0,76	3,37	0,54	3,73	0,73
Футбол	3,56	0,56	3,36	0,74	3,37	0,68	3,62	0,62
Хандбал	3,66	0,57	3,68	0,77	3,61	0,72	3,71	0,59
Ръгби	3,58	0,63	3,62	0,84	3,53	0,80	3,71	0,68
Хокей на трева	3,69	0,65	3,25	0,67	3,07	0,60	3,70	0,69
Бейзбол	3,64	0,55	3,58	0,38	3,89	0,59	4,04	0,43

По отношение на останалите компоненти груповото приличане към изпълнението на задачите е по-високо при спортистите, занимаващи се с волейбол, футбол, хандбал и ръгби, в сравнение със състезателите по баскетбол. Груповата интеграция – социална дейност е по-ниска при хокеистите на трева, в сравнение с волейболистите, хандболистите и ръгбистите. Индивидуалното социално привличане на групата е по-високо при състезателите по хокей на трева и бейзбол, в сравнение с футболистите, но резултатите не са статистически значими.

При изследваните лица, групирани според **участие в различни по ранг състезания**, се установи, че субскалата индивидуално привличане към групата - социална дейност е с най-високи стойности при състезателите, участващи в републикански ($M=3,74$; $SD=0,64$) и световни ($M=3,74$; $SD=0,52$) първенства с равни резултати (Таблица 37).

Спортистите, участващи в световни първенства, са с най-високи нива на групова интеграция - задача ($M=3,73$; $SD=0,49$) и индивидуално привличане към групата - задача ($M=3,70$; $SD=0,50$), докато груповата интеграция - социална дейност е най-висока при състезателите участващи в европейски първенства ($M=3,63$; $SD=0,78$).

Таблица 37. Средни стойности на груповата сплотеност според участие в различни по ранг състезания

Показатели	Групова интеграция-задача		Групова интеграция-социална		Индивидуално привличане към групата-задача		Индивидуално привличане към групата-социална	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Състезание	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Републикански първенства	3,59	0,55	3,42	0,76	3,29	0,66	3,74	0,64
Европейски първенства	3,49	0,60	3,63	0,78	3,57	0,66	3,69	0,67
Световни първенства	3,73	0,49	3,46	0,62	3,70	0,50	3,74	0,52

Наличие на статистическа значима разлика (Kruskal-Wallis test) се установява, по отношение на индивидуалното привличане към групата - задача ($H=21,730$; $p<0,000$). Допълнителният сравнителен анализ по двойки (Mann-Whitney test) разкрива, че

индивидуалното привличане към групата - задача е значимо по-високо при спортистите, участващи в световни първенства, в сравнение с първата група (републикански първенства) ($U=7809,000$; $p=0,000$) и втората група (европейски първенства) ($U=2411,000$ $p=0,001$). Тези резултати показват, че индивидуалното привличане към групата – задача нараства при спортистите, състезаващи се на състезания от по-висок ранг.

1.7.Удовлетвореност от спортната дейност

Получените резултати от нашето изследване установяват, че при **изследваните лица като цяло** водещи компоненти са тренировка и инструкции (удовлетвореност) ($M=3,28$; $SD=0,66$) и лично отношение на треньора към спортиста ($M=3,22$; $SD=0,67$). Аналогични тенденции са установени и в други изследвания (Domuschieva-Rogleva & Yancheva, 2021; Мицова, 2020). Другите два компонента, индивидуално представяне ($M=3,13$; $SD=0,72$) и отборно представяне ($M=3,05$; $SD=0,64$) са с по-ниски стойности (Таблица 38).

Сравнителният анализ разкрива статистически значими различия по факторите: пол, вид практикуван спорт, класиране и участие в различен по ранг състезания. Такива различия не се установяват по факторите възраст и спортен стаж.

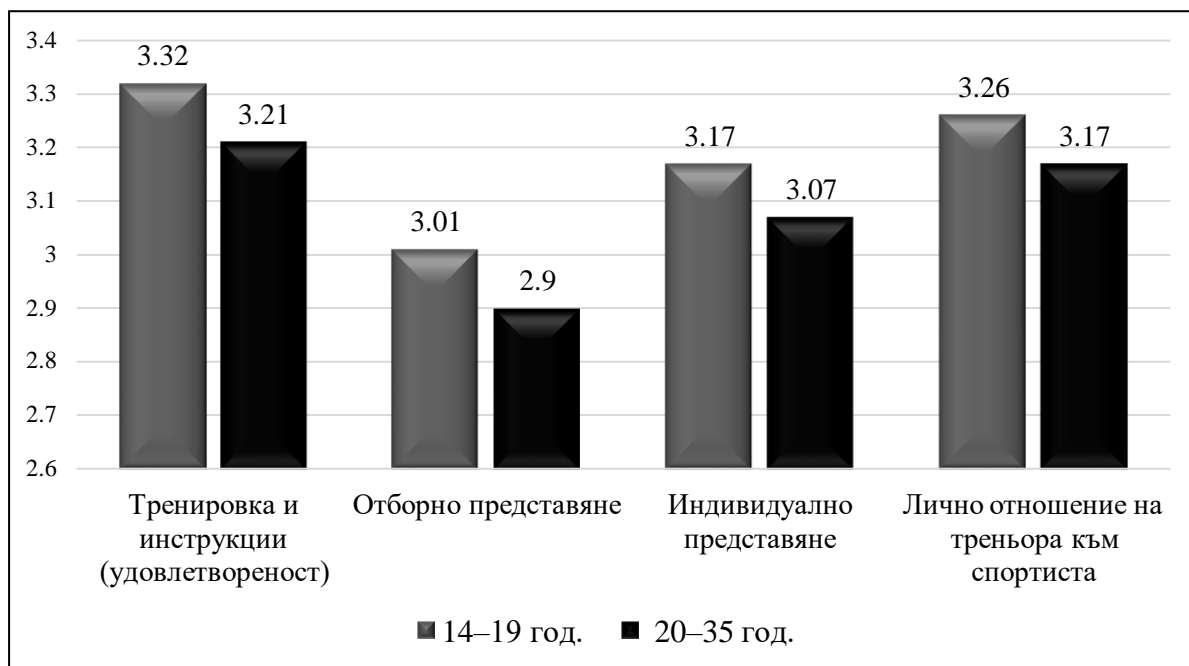
Таблица 38. Средни стойности на удовлетвореност от спортната дейност при изследваните лица, диференцирани по пол

Показатели	Тренировка и инструкции (удовлетвореност)		Отборно представяне		Индивидуално представяне		Лично отношение на треньора към спортиста	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Изследвани лица като цяло	3,28	0,66	2,97	0,74	3,13	0,72	3,22	0,67
Жени	3,25	0,68	3,05	0,80	3,10	0,74	3,20	0,73
Мъже	3,30	0,64	2,90	0,64	3,15	0,70	3,23	0,62

В групата на **мъжете** с по-високи стойности са субскалите на удовлетвореността: тренировка и инструкции (удовлетвореност) ($M=3,30$; $SD=0,64$), индивидуално представяне ($M=3,15$ $SD=0,70$) и лично отношение на треньора към спортиста ($M=3,23$; $SD=0,62$), докато отборното представяне ($M=3,05$; $SD=0,80$) е по-силно изразено при **жените**.

Сравнителният анализ на експерименталните данни показва наличието на статистически значими разлики по отношение на отборното представяне ($U=13612,000$; $p=0,027$), като в групата на жените резултатите са значимо по-високи, в сравнение с мъжете.

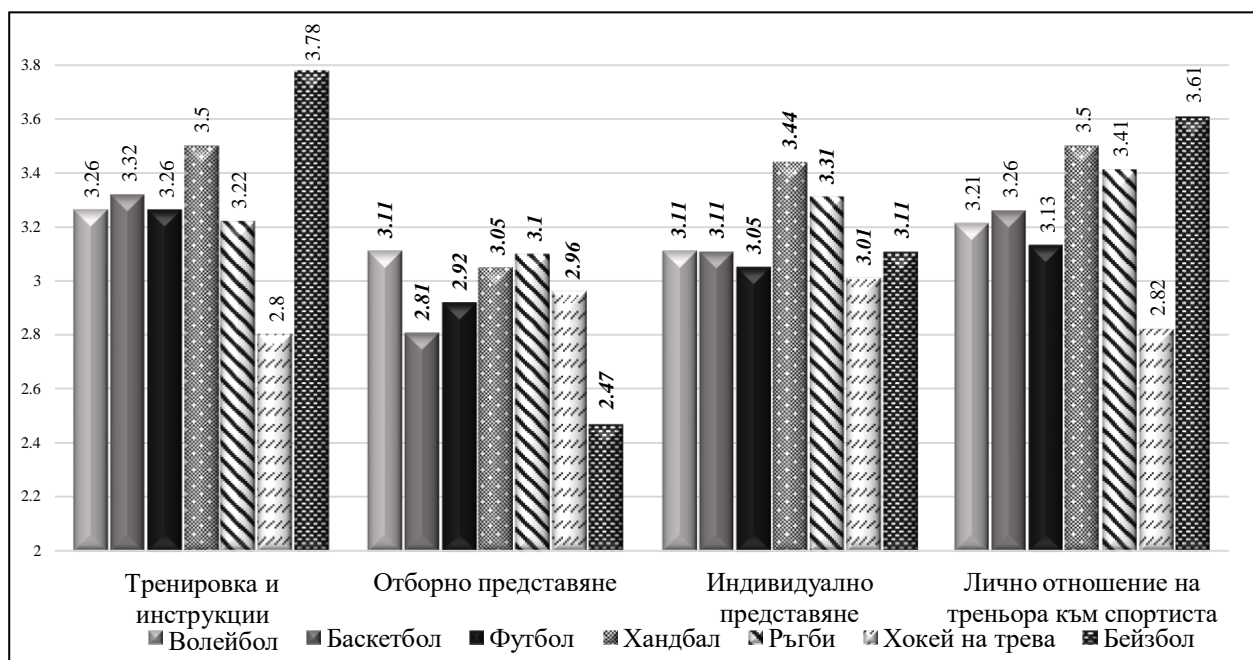
Спортистите до 19 - годишна възраст са с по-високи нива на удовлетвореност по всички субскали: тренировка и инструкции (удовлетвореност) ($M=3,32$; $SD=0,59$), лично отношение на треньора към спортиста ($M=3,26$; $SD=0,60$), индивидуално представяне ($M=3,17$; $SD=0,71$) и отборно представяне ($M=3,01$; $SD=0,70$), в сравнение с групата между 20 и 35 години (Фигура 41).

Фигура 41. Средни стойности на удовлетвореност от спортната дейност според възрастта

При изследваните лица, групирани по **спортни дисциплини**, съществуват статистически значими различия (Kruskal-Wallis test), по отношение на субскалите: тренировка и инструкции (удовлетвореност) ($N=22,902$; $p<0,001$), отборно представяне ($N=14,195$; $p<0,028$) и лично отношение на треньора към спортиста ($N=18,126$; $p<0,006$) (Фигура 42).

Установените статистически различия между спортистите, практикуващи отборни спортове, предполагат прилагането на допълнителен сравнителен анализ по двойки (Mann-Whitney test). Получените от нас резултати показват, удовлетвореността от отборното представяне е значимо по-изразена при спортистите по волейбол, футбол, хандбал и хоккей на трева, в сравнение със състезателите по баскетбол и бейзбол. Удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста е значимо по-висока при спортистите, практикуващи хандбал, бейзбол и ръгби, в сравнение със състезателите, практикуващи волейбол, футбол, баскетбол и хоккей на трева.

Фигура 42. Средни стойности на удовлетвореност от спортната дейност според вида спорт

В групите, особени според **спортния стаж**, спортистите със спортен стаж до **3 години** са с най-високи стойности по отношение на тренировката и инструкциите (удовлетвореност) ($M=3,46$; $SD=0,60$) и личното отношение на треньора към спортиста ($M=3,34$; $SD=0,64$), докато отборното ($M=3,14$; $SD=0,68$) и индивидуалното представяне ($M=3,25$; $SD=0,62$) са с най-високи стойности в групата със спортен стаж между 4 и 5 години.

Таблица 41. Средни стойности на удовлетвореност от спортната дейност според спортния стаж

Показатели	Тренировка и инструкции (удовлетвореност)		Отборно представяне		Индивидуално представяне		Лично отношение на треньора към спортиста	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Спортен стаж до 3 год.	3,46	0,60	2,99	0,74	3,24	0,75	3,34	0,64
4-5 год.	3,34	0,56	3,14	0,68	3,25	0,62	3,25	0,53
6-10 год.	3,20	0,70	2,87	0,79	3,03	0,75	3,15	0,75
над 10 год.	3,29	0,67	2,99	0,67	3,18	0,71	3,26	0,65

Най-ниски стойности при всички субскали се наблюдават в групата със спортен стаж от 6 до 10 г.

При групите изследвани лица, разделени според **участието в различен ранг състезания**, се установи, че водеща е субскалата тренировка и инструкции с почти равни

стойности при трите групи, следвана от личното отношение на треньора към спортиста, индивидуалното представяне и на последно място е отборното представяне (Таблица 42).

Между трите групи, се наблюдават статистически значими различия (Kruskal-Wallis test), по отношение на отборното представяне ($H=11,040$; $p<0,004$).

Таблица 42. Средни стойности на удовлетвореността от спортната дейност според участие всъстезания от различен ранг

Показатели	Тренировка и инструкции (удовлетвореност)		Отборно представяне		Индивидуално представяне		Лично отношение на треньора към спортиста	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Състезание								
Републикански първенства	3,28	0,63	2,89	0,70	3,09	0,72	3,21	0,62
Европейски първенства	3,27	0,76	3,17	0,79	3,26	0,70	3,27	0,82
Световни първенства	3,28	0,62	2,90	0,76	3,01	0,72	3,14	0,59

Допълнителният сравнителен анализ по двойки (Mann-Whitney test) разкрива, че спортистите, участващи в европейски първенства са значимо по-удовлетворени от отборното представяне ($U=8207,500$; $p=0,001$), в сравнение с участниците в републикански първенства.

При спортистите, групирани според **класирането**, се наблюдават статистически значими различия по отношение на отборното представяне ($U=12107,500$; $p=0,000$) и индивидуалното представяне ($U=13417,000$; $p=0,012$).

В това изследване се установи, че при медалистите, стойностите на всички компоненти на удовлетвореността от спортната дейност са по-високи, като по отделните субскали с най-високи стойности са: тренировката и инструкциите ($M=3,28$; $SD=0,62$), следвани от личното отношение на треньора към спортиста ($M=3,26$; $SD=0,64$), индивидуалното представяне ($M=3,21$; $SD=0,72$), а на последно място е отборното представяне ($M=3,12$; $SD=0,72$) (Таблица 43).

Таблица 43. Средни стойности на удовлетвореност от спортната дейност според класирането

Показатели	Тренировка и инструкции (удовлетвореност)		Отборно представяне		Индивидуално представяне		Лично отношение на треньора към спортиста	
	М	SD	М	SD	М	SD	М	SD
Класиране								
I-III място	3,28	0,62	3,12	0,72	3,21	0,72	3,26	0,64
след III място	3,27	0,70	2,82	0,73	3,05	0,71	3,19	0,71

В обобщение, резултатите от сравнителния анализ между групите изследвани лица разкриват множество статистически значими различия при почти всички изследвани психологически променливи (Фигура 46).

Фигура 46. Установени статистически значими различия между различните групи спортисти

При групите, диференцирани според **вид спорт** се установяват най-многобройни различия, по всички изследвани променливи с изключение на целевата ориентация. С най-малко различия по изследваните фактори са състезателите, групирани според **спортен стаж**.

2. КОРЕЛАЦИОНЕН АНАЛИЗ

За разкриване и анализиране на връзките и взаимозависимостите между изследваните психологически променливи е приложен корелационен анализ (критерий на Spearman).

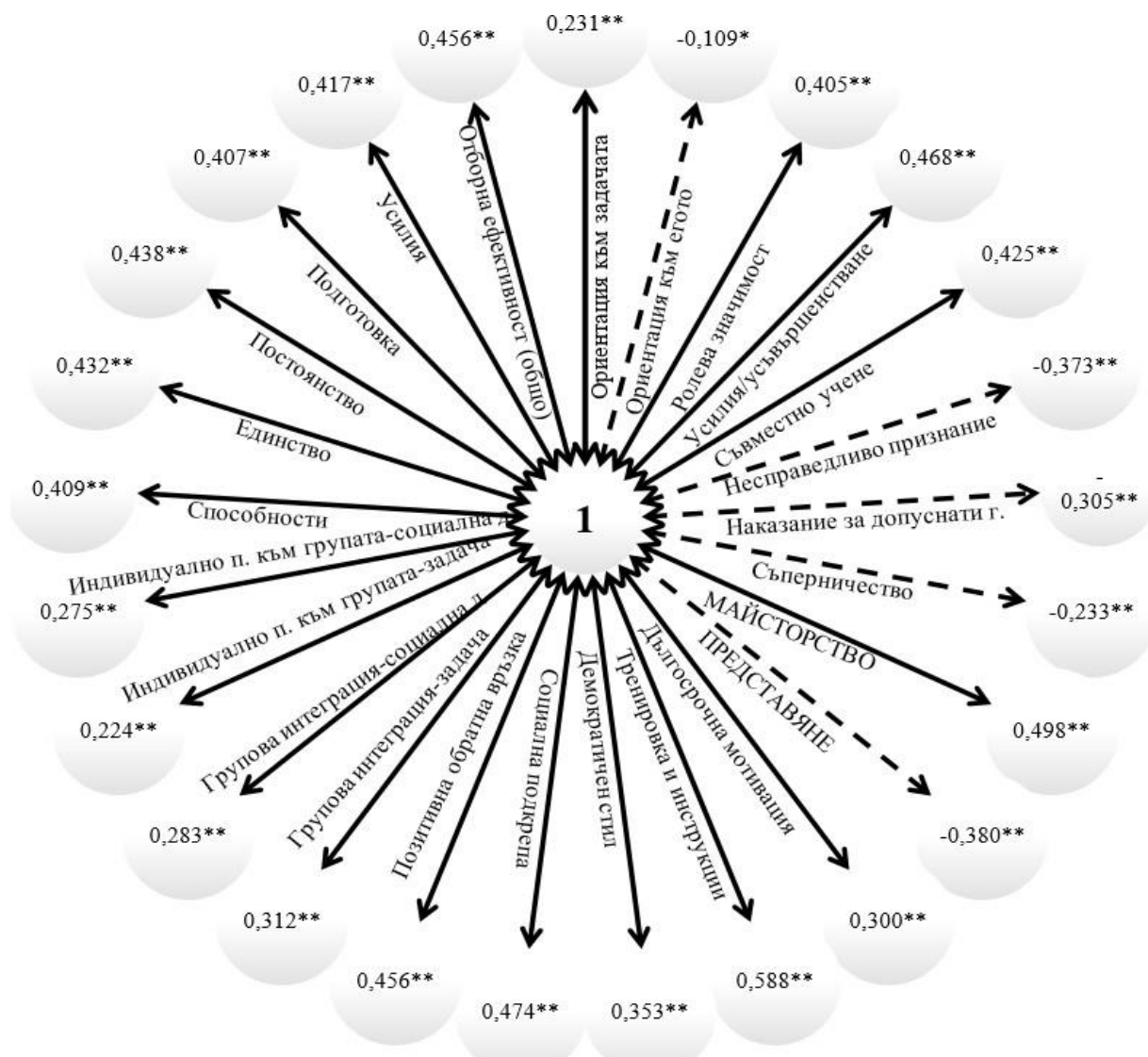
Корелационният анализ разкрива множество взаимозависимости и взаимовръзки между изследваните психологически променливи. **Положителни връзки** се установяват между ориентацията към задачата, мотивационният климат, ориентиран към майсторство и субскалите му, дългосрочната мотивация, компонентите на лидерския стил с изключение на авторитарния стил, субскалите на колективната ефективност, груповата сплотеност и компонентите на удовлетвореността. Целевата ориентация към егото, мотивационният

климат, ориентиран към представяне с трите субскали и авторитарният лидерски стил са свързани положително помежду си, и корелират **отрицателно** с всички останали фактори.

По-долу са представени корелациите между компонентите на удовлетвореността от спортната дейност и другите изследвани психологически променливи.

Удовлетвореност от тренировката и инструкциите и другите изследвани психологически променливи

Резултатите от корелационния анализ между удовлетвореността от тренировките и инструкциите и изследваните психологически променливи, разкри 25 зависимости, като от тях 18 са положителни и 7 отрицателни (Фигура 49).

Фигура 49. Взаимозависимости между удовлетвореността от тренировките и инструкциите и изследваните психологически променливи

Правя корелация \longleftrightarrow Обратна корелация $\dashleftarrow \dashrightarrow$

Удовлетвореността от тренировките и инструкциите е **положително** свързана със променливите: **целева ориентация** към задачата ($r=0,231$; $p=0,01$), **мотивационен климат**, ориентиран към майсторство ($r=0,489$; $p=0,01$) със субскалите – ролева значимост ($r=0,405$; $p=0,01$); усилия/усъвършенстване ($r=0,468$; $p=0,01$); съвместно учене ($r=0,425$; $p=0,01$), **дългосрочна мотивация** ($r=0,300$; $p=0,01$), **лидерски стил** със субскалите: тренировка и инструкции ($r=0,588$; $p=0,01$); демократичен стил ($r=0,353$; $p=0,01$); социална подкрепа ($r=0,474$; $p=0,01$); позитивна обратна връзка ($r=0,456$; $p=0,01$) **групова сплотеност** със субскалите: групов интелектуален обмен - задача ($r=0,312$; $p=0,01$); групов интелектуален обмен - социална дейност ($r=0,283$; $p=0,01$); индивидуално привличане към групата - задача ($r=0,224$; $p=0,01$); индивидуално привличане към групата - социална дейност ($r=0,275$; $p=0,01$); и **колективна ефективност** със субскалите – способности ($r=0,409$; $p=0,01$); единство ($r=0,432$; $p=0,01$); постоянство ($r=0,438$; $p=0,01$); подготовка ($r=0,407$; $p=0,01$); усилия ($r=0,417$; $p=0,01$); колективна ефективност (общо) ($r=0,456$; $p=0,01$).

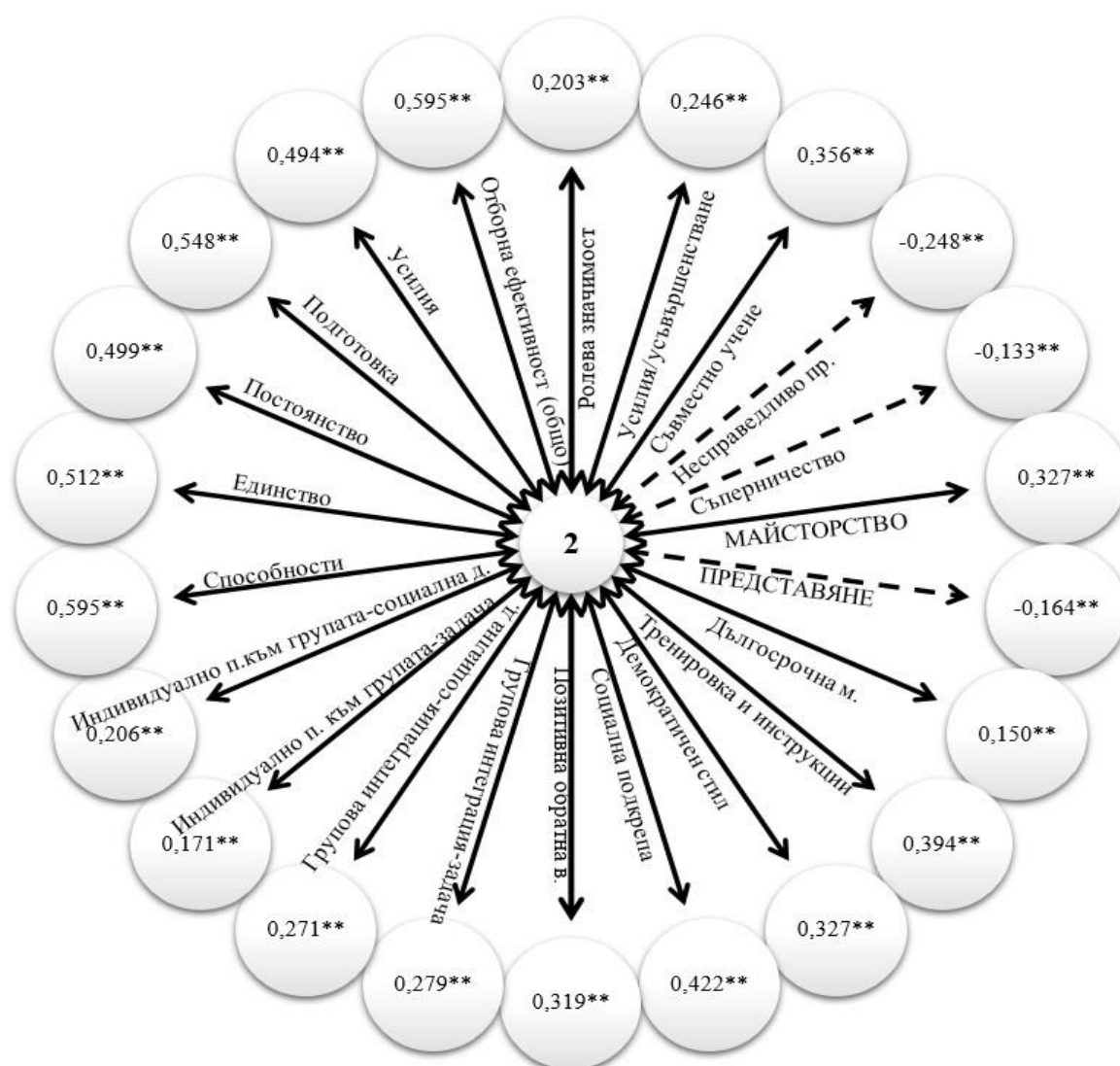
Освен това се разкриват отрицателни корелации между **удовлетвореността от тренировките и инструкциите** и **целевата ориентация** към егото ($r=-0,109$; $p=0,05$), **мотивационния климат**, ориентиран към представяне ($r=-0,380$; $p=0,01$), със субскалите: несправедливо признание ($r=-0,373$; $p=0,01$), наказание за допуснати грешки ($r=-0,305$; $p=0,01$) и вътрешно групово съперничество ($r=-0,233$; $p=0,01$).

Удовлетвореност от отборното представяне и другите изследвани психологически променливи

Установиха се 22 корелационни връзки, като 19 от тях са положителни и 3 отрицателни между **удовлетвореността от отборното представяне** и изследваните психологически променливи (Фигура 49).

Положителни зависимости са разкрити между **удовлетвореността** и следните променливи: **мотивационен климат**, ориентиран към майсторство ($r=0,327$; $p=0,01$) със субскалите – ролева значимост ($r=0,203$; $p=0,01$); усилия/усъвършенстване ($r=0,246$; $p=0,01$); съвместно учене ($r=0,356$; $p=0,01$), **дългосрочна мотивация** ($r=0,150$; $p=0,01$), **лидерски стил** със субскалите: тренировка и инструкции ($r=0,394$; $p=0,01$); демократичен стил ($r=0,327$; $p=0,01$); социална подкрепа ($r=0,422$; $p=0,01$); позитивна обратна връзка ($r=0,319$; $p=0,01$) **групова сплотеност** със субскалите: групов интелектуален обмен - задача ($r=0,279$; $p=0,01$); групов интелектуален обмен - социална дейност ($r=0,271$; $p=0,01$); индивидуално привличане към групата - задача ($r=0,171$; $p=0,01$); индивидуално привличане към групата - социална дейност ($r=0,206$; $p=0,01$); и **колективна ефективност** със субскалите – способности ($r=0,595$; $p=0,01$); единство ($r=0,512$; $p=0,01$); постоянство ($r=0,499$; $p=0,01$); подготовка ($r=0,548$; $p=0,01$); усилия ($r=0,494$; $p=0,01$); отборна ефективност (общо) ($r=0,595$; $p=0,01$).

Наред с това се установяват отрицателни корелационни зависимости между **удовлетвореността от отборното представяне** и **мотивационния климат**, ориентиран към представяне ($r=-0,164$; $p=0,01$) и двете субскали: несправедливо признание ($r=-0,248$; $p=0,01$) и вътрешно групово съперничество ($r=-0,133$; $p=0,01$).

Фигура 49. Взаимозависимости между удовлетвореността от отборното представяне и изследваните психологически променливи

Правя корелация \longleftrightarrow Обратна корелация $\leftarrow\text{-----}\rightarrow$

Удовлетвореност от индивидуалното представяне и другите изследвани психологически променливи

Между удовлетвореността от индивидуалното представяне и изследваните психологически променливи се установиха 25 зависимости, като 20 от тях са положителни и 5 отрицателни (Фигура 50). Удовлетвореността от индивидуалното представяне е положително свързана с изследваните психологически променливи: **мотивационен климат**, ориентиран към майсторство ($r=0,389$; $p=0,01$) със субскалите – ролева значимост ($r=0,276$; $p=0,01$); усилия/усъвършенстване ($r=0,313$; $p=0,01$); съвместно учене ($r=0,397$; $p=0,01$); **дългосрочна мотивация** ($r=0,281$; $p=0,01$); **лидерски стил** със субскалите: тренировка и

Figure 1 is a path diagram illustrating the relationships between a central variable (labeled '3') and 20 other variables. The central variable '3' is represented by a starburst shape. 20 arrows radiate from it to 20 circular nodes, each containing a coefficient value. Solid arrows indicate significant relationships, while dashed arrows indicate non-significant relationships.

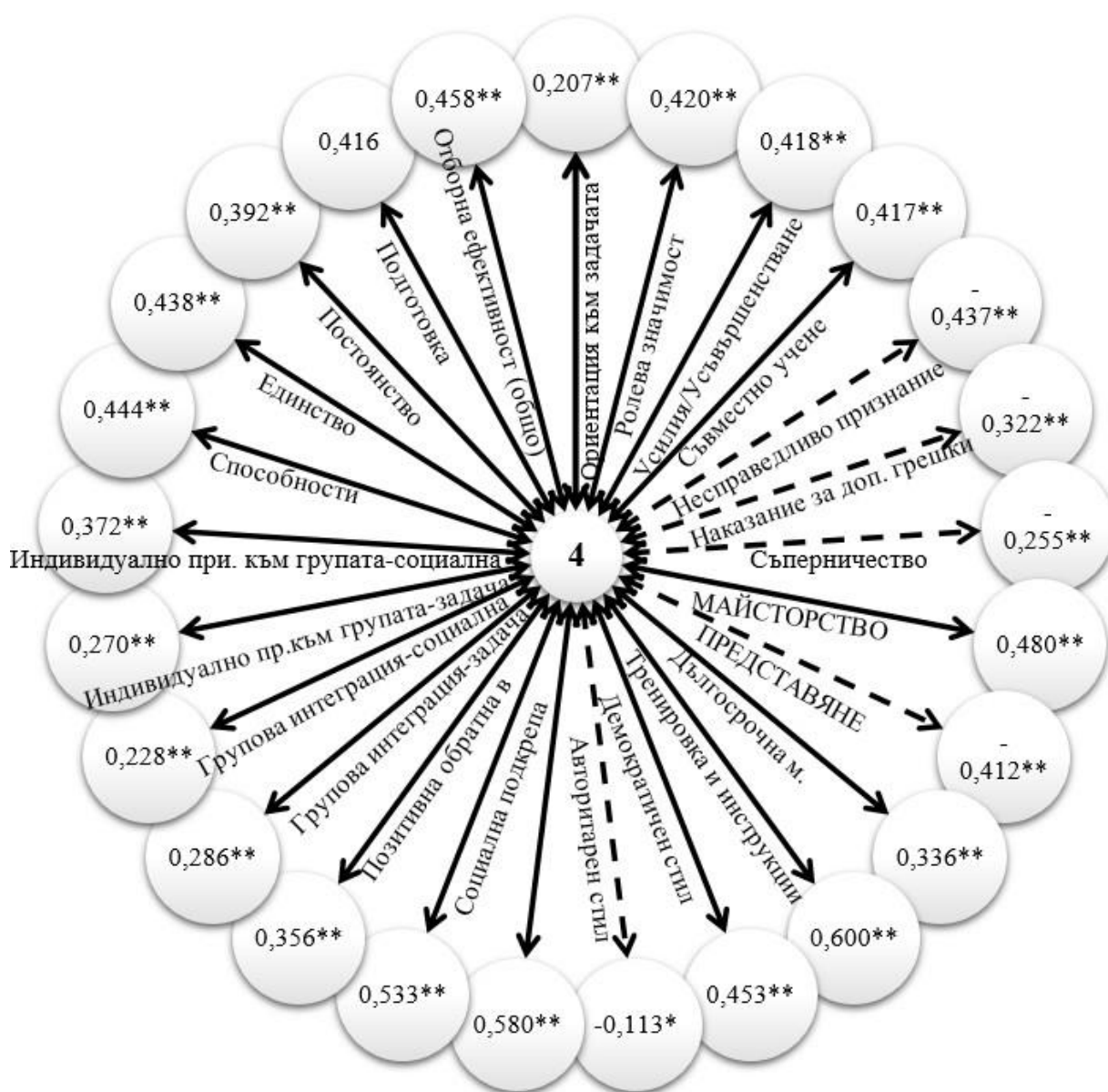
Variable (Bulgian)	Coefficient	Significance
Ориентация към задачата	0,174**	Significant
Ориентация към егото	-0,107*	Significant
Ролева значимост	0,276**	Significant
Усилия/усвършенстване	0,313**	Significant
Съвместно учене	0,397**	Significant
Несправедливо признание	-0,252**	Significant
Наказание за допуснати грешки	0,164**	Significant
Съперничество	-0,173**	Significant
МАЙСТОРСТВО	0,389**	Significant
ПРЕДСТАВЯНЕ	-0,236**	Significant
Дългосрочна мотивация	0,281**	Significant
Тренировка и инструкции	0,403**	Significant
Демократичен стил	0,336	Non-significant
Социална подкрепа	0,388*	Significant
Позитивна обратна връзка	0,323**	Significant
Групова интеграция-задача	0,289**	Significant
Групова интеграция-социална д.	0,174**	Significant
Индивидуално п. към групата-задача	0,214**	Significant
Индивидуално п. към групата-социална д.	0,398**	Significant
Способности	0,386**	Significant
Единство	0,418**	Significant
Постоянство	0,318**	Significant
Подготовка	0,415**	Significant
Усилия	0,442**	Significant

Правна корелация \longleftrightarrow Обратна корелация \longleftrightarrow

Отрицателни корелационни зависимости се установяват между **удовлетвореността от индивидуалното представяне** и **целевата ориентация** към егото ($r=-0,107^*$; $p=0,05$), **мотивационния климат**, ориентиран към представяне ($r=-0,236$; $p=0,01$), със субскалите: **несправедливо признание** ($r=-0,252$; $p=0,01$), **наказание за допуснати грешки** ($r=-0,164$; $p=0,01$) и **вътрешно групово съперничество** ($r=-0,173$; $p=0,01$).

Удовлетвореност от личното отношение на треньора към спортиста и другите изследвани психологически променливи

Анализът разкри 25 зависимости, като 20 от тях са положителни и 5 отрицателни (Фигура 51).

Фигура 51. Взаимозависимости между удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста и изследваните психологически променливи

Положителна корелация \longleftrightarrow Отрицателна корелация $\dashleftarrow \dashrightarrow$

Положителни взаимозависимости се установяват между удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста с изследваните психологически променливи: **целева ориентация** към задачата ($r=0,207$; $p=0,01$); **мотивационен климат**, ориентиран към майсторство ($r=0,480$; $p=0,01$) със субскалите – ролева значимост ($r=0,420$; $p=0,01$); усилия/усъвършенстване ($r=0,418$; $p=0,01$); съвместно учене ($r=0,417$; $p=0,01$); **дългосрочна мотивация** ($r=0,336$; $p=0,01$); **лидерски стил** със субскалите: тренировка и инструкции ($r=0,600$; $p=0,01$); демократичен стил ($r=0,453$; $p=0,01$); социална подкрепа ($r=0,580$; $p=0,01$); позитивна обратна връзка ($r=0,533$; $p=0,01$) **групова сплотеност** със субскалите: груповата интеграция - задача ($r=0,356$; $p=0,01$); груповата интеграция - социална дейност ($r=0,286$; $p=0,01$); индивидуално привличане към групата - задача ($r=0,228$; $p=0,01$); индивидуално привличане към групата - социална дейност ($r=0,270$; $p=0,01$); **колективна ефективност** със субскалите – способности ($r=0,372$; $p=0,01$), единство ($r=0,444$; $p=0,01$), постоянство ($r=0,438$; $p=0,01$), подготовка ($r=0,392$; $p=0,01$), усилия ($r=0,416$; $p=0,01$), отборна ефективност (общо) ($r=0,458$; $p=0,01$). Необходимо е да отбележим, че най-силни връзки се установяват между субскалите на лидерския стил и удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста.

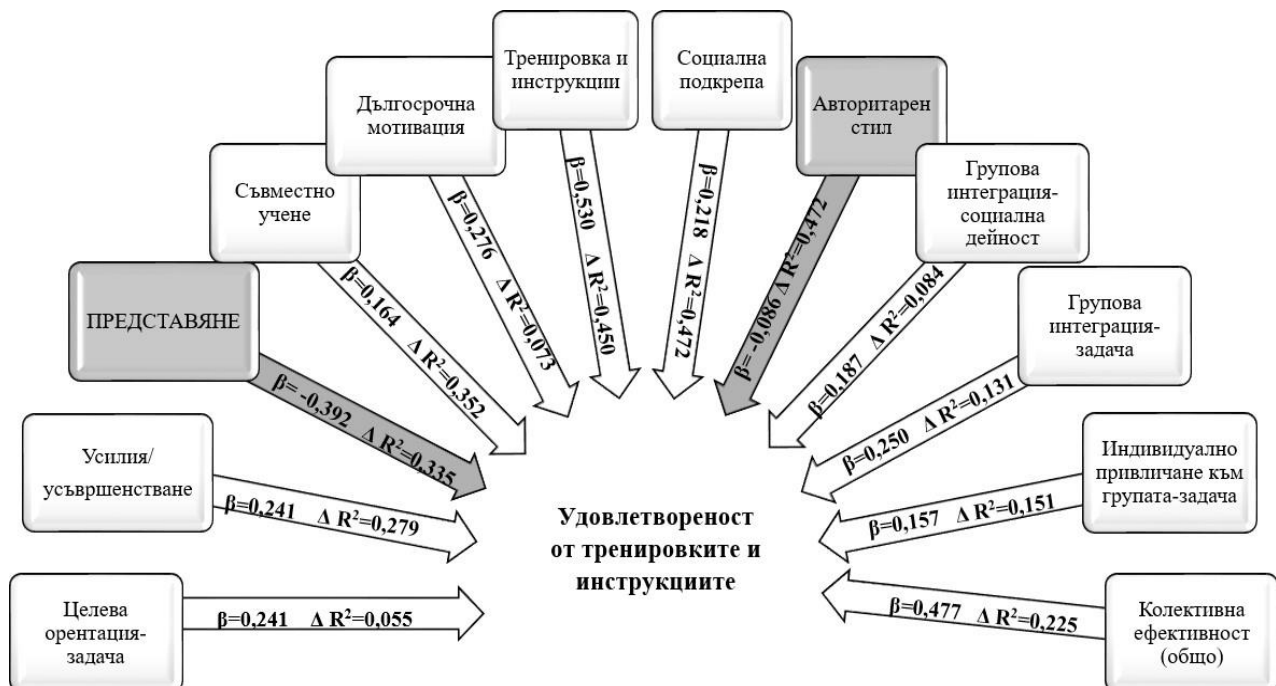
Отрицателни корелационни зависимости се установяват между **удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста и мотивационния климат**, ориентиран към представяне ($r=-0,453$; $p=0,01$) със субскалите: несправедливо признание ($r=-0,437$; $p=0,01$), наказание за допуснати грешки ($r=-0,322$; $p=0,01$), вътрешно групово съперничество ($r=-0,255$; $p=0,01$) както и с авторитарния **лидерски стил** ($r=-0,113$; $p=0,05$).

3. РЕГРЕСИОНЕН АНАЛИЗ

В съответствие с теоретичния модел е приложен стъпков (stepwise) регресионен анализ, за да се провери влиянието на целевата ориентация, мотивационния климат, дългосрочната мотивация, лидерския стил, колективната ефективност, груповата сплотеност (в ролята на независими променливи) върху удовлетвореността от спортната дейност (поотделно в ролята на зависими променливи са поставени нейните компоненти).

В първия модел в ролята на зависима променлива е удовлетвореността от тренировката и инструкциите (Фигура 52).

Резултатите разкриват, че удовлетвореността от тренировките и инструкциите се повишава при високи нива на **целевата ориентация към задачата** ($\beta=0,241^{**}$; $\Delta R^2=0,055$), субскалите на мотивационния климат, ориентиран към майсторство усилия/усъвършенстване ($\beta=0,392^{**}$; $\Delta R^2=0,279$) и съвместно учене ($\beta=0,164^{**}$; $\Delta R^2=0,352$), **дългосрочната мотивация** ($\beta=0,276^{**}$; $\Delta R^2=0,073$), субскалите на **лидерския стил**: тренировка и инструкции ($\beta=0,530^{**}$; $\Delta R^2=0,450$), социална подкрепа ($\beta=0,218^{**}$; $\Delta R^2=0,477$), **колективната ефективност** (общо) ($\beta=0,477^{**}$; $\Delta R^2=0,225$) и **груповата сплотеност** със скалите: груповата интеграция - социална дейност ($\beta=0,186^{**}$; $\Delta R^2=0,084$), груповата интеграция - задача ($\beta=0,250^{**}$; $\Delta R^2=0,131$) и индивидуално привличане към групата - задача ($\beta=0,157^{**}$; $\Delta R^2=0,151$).

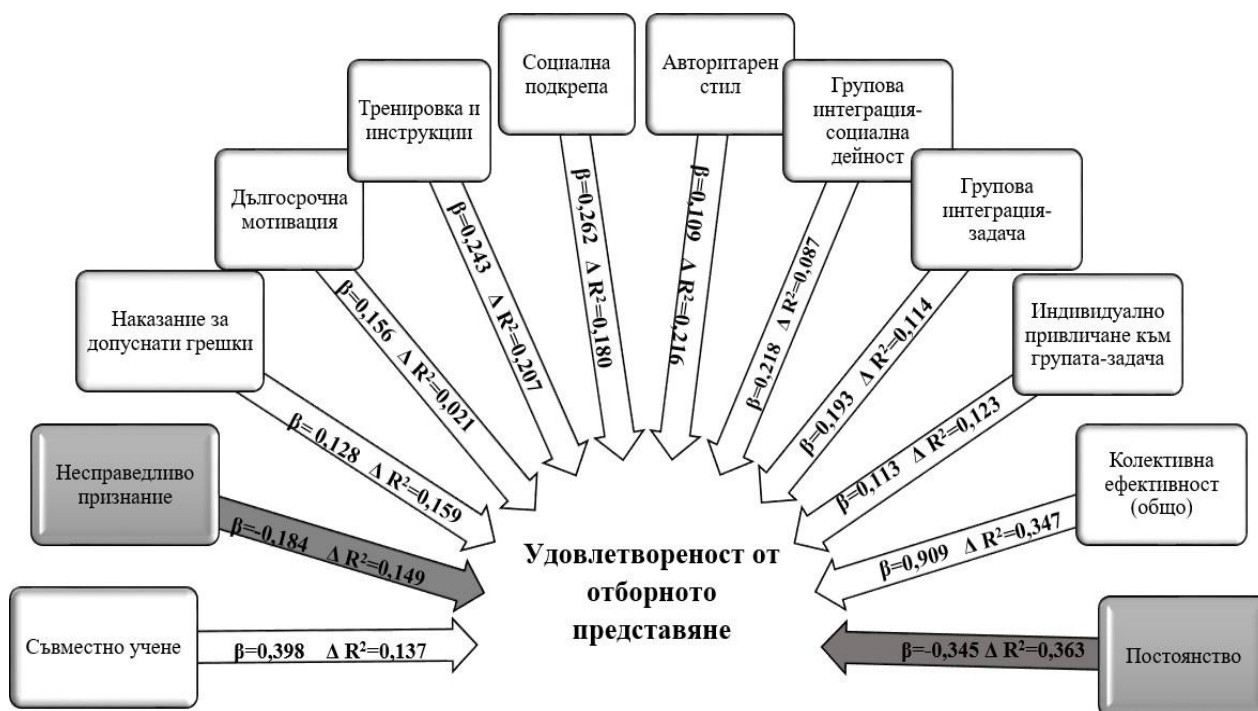

Фигура 52. Влияние на изследваните психологически променливи върху удовлетвореността от тренировките и инструкциите.

Установи се отрицателно влияние на **мотивационния климат, ориентиран към представяне** ($\beta = -0,392^{**}$; $\Delta R^2 = 0,335$) и **авторитарния лидерски стил** ($\beta = -0,086^{**}$; $\Delta R^2 = 0,472$) върху удовлетвореността от тренировките и инструкциите.

Вторият модел е насочен към разкриване влиянието на изследваните психологически променливи върху **удовлетвореността от отборното представяне** (Фигура 53).

Резултатите разкриха, че отборното представяне се **влияе положително** от променливите: **мотивационен климат** и субскалите му: **съвместно учене** ($\beta = 0,398^{**}$; $\Delta R^2 = 0,137$), **наказание за допуснати грешки** ($\beta = 0,128^{**}$; $\Delta R^2 = 0,159$), **дългосрочна мотивация** ($\beta = 0,156^{**}$; $\Delta R^2 = 0,021$), **лидерски стил** със субскалите: **тренировка и инструкции** ($\beta = 0,243^{**}$; $\Delta R^2 = 0,207$), **социална подкрепа** ($\beta = 0,262^{**}$; $\Delta R^2 = 0,180$), **авторитарен стил** ($\beta = 0,109^{**}$; $\Delta R^2 = 0,216$), **обобщената скала на колективната ефективност** ($\beta = 0,909^{**}$; $\Delta R^2 = 0,347$) и субскалите на **груповата сплотеност**: **групова интеграция - социална дейност** ($\beta = 0,218^{**}$; $\Delta R^2 = 0,087$), **групова интеграция - задача** ($\beta = 0,193^{**}$; $\Delta R^2 = 0,114$), **индивидуално привличане към групата -задача** ($\beta = 0,113^{**}$; $\Delta R^2 = 0,123$).

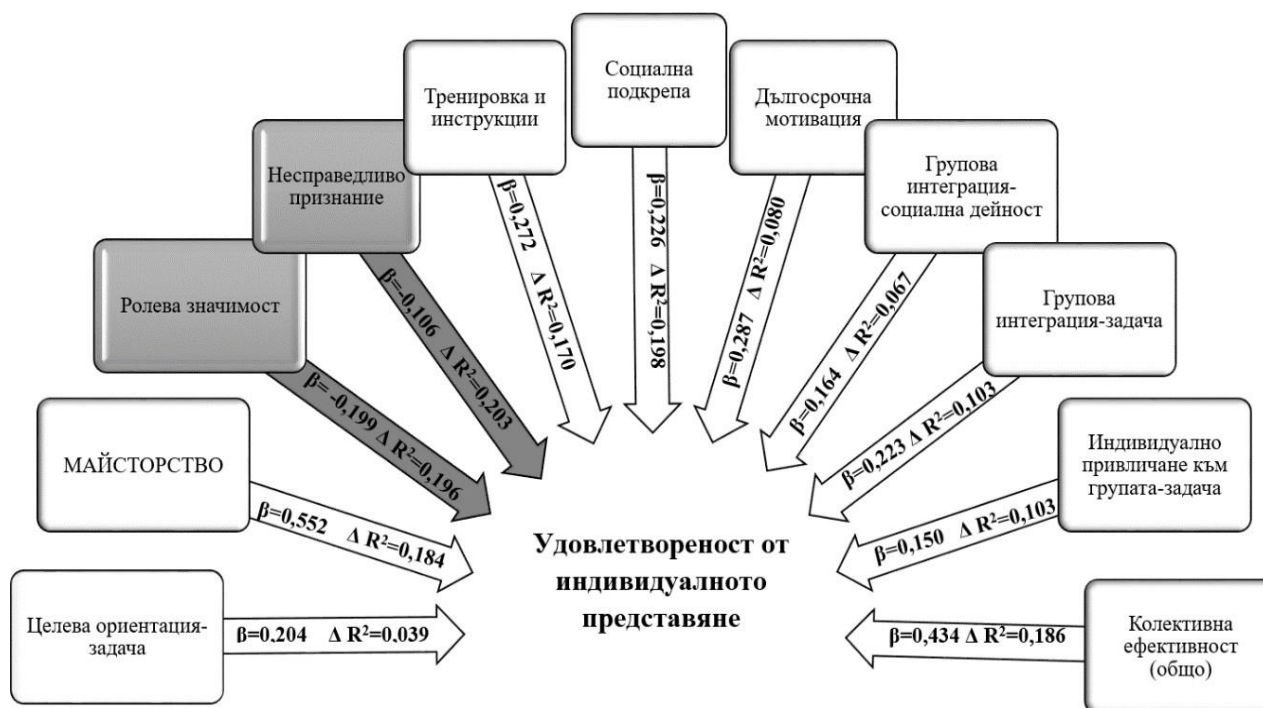

Фигура 53. Влияние на изследваните психологически променливи върху удовлетвореността от отборното представяне.

Освен това регресионният анализ разкри, че **несправедливото признание** от страна на треньора, субскала на мотивационния климат, ориентиран към представяне ($\beta=-0,184^{**}$; $\Delta R^2=0,149$) и субскалата на колективната ефективност - **постоянство** ($\beta=-0,345^{**}$; $\Delta R^2=0,363$) намаляват удовлетвореността от отборното представяне. Отрицателната регресия на субскалата постоянство, определяща колективната ефективност е неочакван резултат, въпреки, че тя е свързана с поставяне на отборни цели, запазване на мотивацията, докато не се реализират поставените цели.

При третия модел в ролята на зависима променлива е **удовлетвореността от индивидуалното представяне** (Фигура 54).

Получените резултати показват, че удовлетвореността от индивидуалното представяне нараства чрез прилагане на **целева ориентация към задачата** ($\beta=0,204^{**}$; $\Delta R^2=0,039$), **мотивационен климат, ориентиран към майсторство** ($\beta=0,552^{**}$; $\Delta R^2=0,184$), **дългосрочна мотивация** ($\beta=0,287^{**}$; $\Delta R^2=0,080$), **лидерски стил** със субскалите: **тренировка и инструкции** ($\beta=0,272^{**}$; $\Delta R^2=0,170$), **социална подкрепа** ($\beta=0,226^{**}$; $\Delta R^2=0,198$), **обобщената скала на колективната ефективност** ($\beta=0,434^{**}$; $\Delta R^2=0,186$) и субскалите на **груповата сплотеност**: **групова интеграция - социална дейност** ($\beta=0,164^{**}$; $\Delta R^2=0,067$), **групова интеграция - задача** ($\beta=0,223^{**}$; $\Delta R^2=0,103$) и **индивидуално привличане към групата - задача** ($\beta=0,150^{**}$; $\Delta R^2=0,121$).

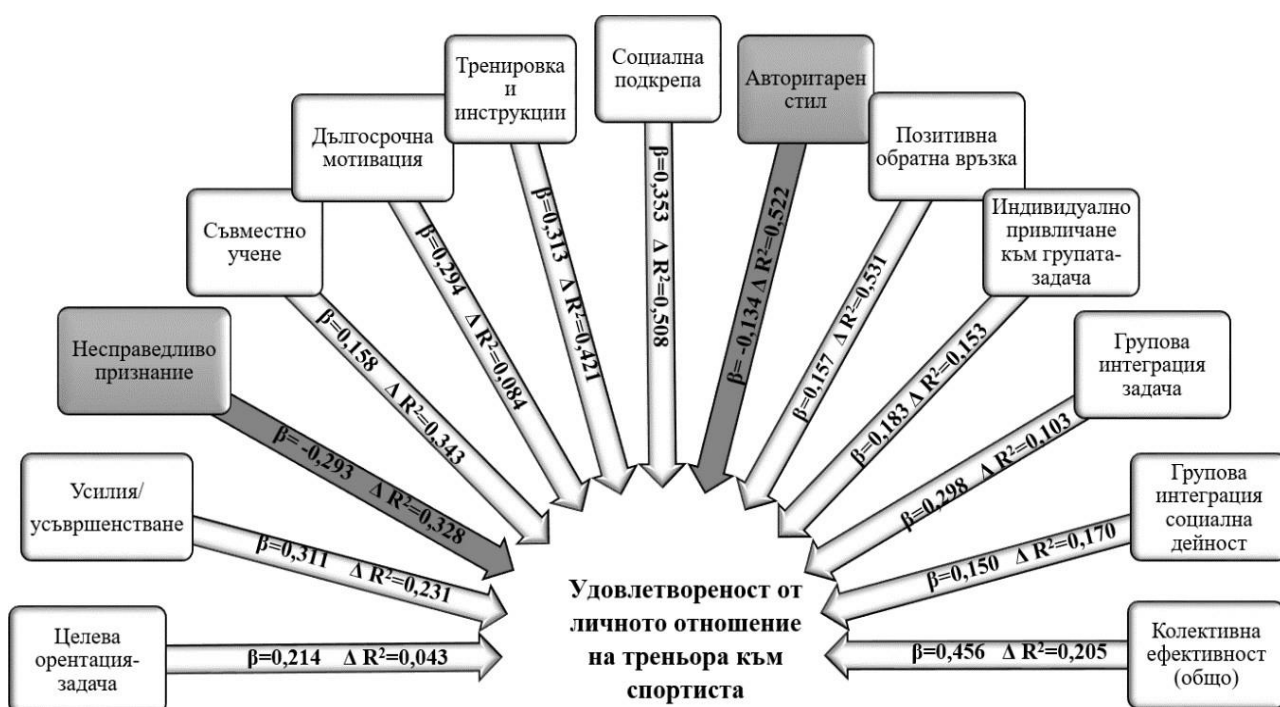

Фигура 54. Влияние на изследваните психологически променливи върху удовлетвореността от индивидуалното представяне.

Удовлетвореността от индивидуалното представяне намалява при прилагане на компонентите на мотивационния климат - ролева значимост ($\beta=-0,199^{**}$; $\Delta R^2=0,196$) и несправедливо признание ($\beta=-0,106^{**}$; $\Delta R^2=0,203$).

При последния модел на изследването в ролята на зависима променлива е удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста (Фигура 55).

Резултатите от регресионния анализ разкриват че: **целевата ориентация** към задачата ($\beta=0,214^{**}$; $\Delta R^2=0,043$), субскалите на **мотивационния климат**: усилия/усъвършенстване ($\beta=0,311^{**}$; $\Delta R^2=0,231$), съвместно учене ($\beta=0,158^{**}$; $\Delta R^2=0,343$), **дългосрочната мотивация** ($\beta=0,294^{**}$; $\Delta R^2=0,084$), **лидерският стил** със скалите: тренировка и инструкции ($\beta=0,313^{**}$; $\Delta R^2=0,421$), социална подкрепа ($\beta=0,353^{**}$; $\Delta R^2=0,508$), позитивна обратна връзка ($\beta=0,157^{**}$; $\Delta R^2=0,531$), **колективната ефективност** (общо) ($\beta=0,456^{**}$; $\Delta R^2=0,205$) и **груповата сплотеност** със субскалите: групова интеграция - социална дейност ($\beta=0,150^{**}$; $\Delta R^2=0,170$), групова интеграция - задача ($\beta=0,298^{**}$; $\Delta R^2=0,103$) и индивидуално привличане към групата - задача ($\beta=0,183^{**}$; $\Delta R^2=0,153$), увеличават удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста.

Фигура 55. Влияние на изследваните психологически променливи върху удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста.

Несправедливото признание като компонент на мотивационния климат, ориентиран към представяне ($\beta = -0,298^{**}$; $\Delta R^2 = 0,328$) и **авторитарният лидерски стил** ($\beta = -0,134^{**}$; $\Delta R^2 = 0,522$), **намаляват** удовлетвореността от личното отношение на треньора към спортиста.

ИЗВОДИ И ПРЕПОРЪКИ

Резултатите от проведеното изследване за влиянието на целевата ориентация, мотивационния климат, дългосрочната мотивация, лидерския стил, колективната ефективност, груповата сплотеност и удовлетвореността от заниманията със спорт при отборни спортове дават основание да изведем следните изводи:

1. Получените резултати от проведеното психологическо изследване **потвърдиха основната хипотеза**, че изследваните променливи - целева ориентация, мотивационен климат, дългосрочна мотивация, лидерски стил, колективна ефективност и групов сплотеност оказват влияние върху удовлетвореността от заниманията със спорт при спортисти, практикуващи отборни спортове.

2. Потвърди се частната хипотеза, че съществуват различия при изследваните психологически променливи в зависимост от факторите пол, възраст, вид спорт, спортен стаж, участие в различни по ранг състезания и класиране.

3. Потвърди се частната хипотеза, че съществуват взаимовръзки между изследваните психологически променливи (целева ориентация, мотивационен климат, дългосрочна мотивация, лидерски стил, колективна ефективност, групов сплотеност и удовлетвореност). Ориентацията към задачата, мотивационният климат, ориентиран към майсторство, дългосрочната мотивация, лидерският стил (с изключение на авторитарния лидерски стил), колективната ефективност и групов сплотеност, се свързват положително с удовлетвореността от спортната дейност.

4. Потвърди се частично хипотезата, че мотивационният климат, ориентиран към майсторство, целевата ориентация към задачата, дългосрочната мотивация, лидерският стил на треньора (с изключение на авторитарния стил), колективната ефективност (с изключение на постоянството) и груповата сплотеност повишават удовлетвореността от заниманията със спорт при състезателите, практикуващи отборни спортове.

5. Потвърди се частично хипотезата, че мотивационният климат, ориентиран към представяне, намалява удовлетвореността, не се установява влияние на целевата ориентация към егото върху удовлетвореността, докато авторитарният лидерски стил, намалява удовлетвореността от тренировките и инструкциите и личното отношение на треньора към спортиста и повишава удовлетвореността от отборното представяне.

От практическа гледна точка направените изводи дават основание да се посочат няколко основни **препоръки**, които са насочени към повишаване на удовлетвореността на заниманията със спорт при отборните спортове.

1. Създаване на подходяща мотивационна среда чрез формиране на мотивационен климат, ориентиран към майсторство, с акцент върху развитието, усъвършенстването и подобряването на спортните умения.

2. Треньорите да структурират дейността чрез тренировка и инструкции, да дават положителна обратна връзка и социална подкрепа на спортистите си в отборите.

3. Необходимо е да се прилагат стратегии, които ще помогнат за сплотяване на

отбора и повишаване на колективната ефективност като: работа в екип, групови тренировки и насочващи игри, създаване на междуличностни връзки, които насърчават сътрудничеството на членовете и увеличават удовлетвореността от заниманията със спорт.

4. Получените статистически значими различия при изследваните групи спортисти, ни дават на основание да приемем, че треньорите трябва да имат специфичен подход към спортистите си по време на тренировъчно-състезателната дейност в зависимост от факторите пол, възраст, вид спорт, спортен стаж, класиране и участие в различен по ранг състезания.

ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. **Донева, В.**, Домусчиева-Роглева, Г., Янчева, М., (2021) Лидерски стил и мотивационен климат при спортисти. Личност. Мотивация. Спорт : Т. 25 : Том 25 : НСА ПРЕС, 2021, с. 23-36.
2. Domuschieva-Rogleva, G., **Doneva, V.**, Yancheva, M., (2022) Motivation and leadership style of athletes. International Scientific Congress "Applied Sports Sciences" 2 - 3 December 2022. Proceeding book, Volume 1. - София : Scientific Publishing House NSA Press, 2022, p. 372-378.
1. **Doneva, V.**, Domuschieva-Rogleva, G., (2022) Perceived motivational climate and satisfaction of sports activity among competitors from team sports., International Scientific Congress "Applied Sports Sciences" 2 - 3 December 2022. Proceeding book, Volume 1. - София : Scientific Publishing House NSA Press, 2022, p. 379-385